

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»

ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Виконала:

студентка II курсу, 61 групи

Спеціальності 013 «Початкова освіта»

Коломієць Руслана Володимирівна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент Турчина Ірина

Станіславівна

Чернігів – 2025

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 2025 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання *кафедри дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від « ___ » _____ 2025 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Коломієць Р.В. «Шляхи подолання неуспішності молодших школярів в освітньому процесі». Кваліфікаційна робота освітнього ступеня – магістр. Спеціальність 013 «Початкова освіта». Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка; факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв; кафедра початкової та дошкільної освіти, м. Чернігів, 2025.

Магістерську роботу присвячено теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці ефективних шляхів подолання неуспішності молодших школярів в освітньому процесі. У процесі теоретичного аналізу проблеми неуспішності молодших школярів було з'ясовано, що поняття «неуспішність» у психолого-педагогічній літературі трактується як стійка або тимчасова неспроможність учня досягати очікуваних результатів навчальної діяльності, було проаналізовано основні критерії виявлення неуспішності, а також проаналізовано основні підходи до подолання неуспішності в початковій школі.

Емпірична частина роботи включає діагностику рівня неуспішності у дітей молодшого шкільного віку, що було проведено на констатувальному та формуальному етапах. У процесі експерименту апробовано комплекс вправ, методичних прийомів та організаційних форм роботи, а також на основі отриманих результатів сформульовано практичні, науково обґрунтовані рекомендації для вчителів початкових класів щодо оптимізації роботи з учнями, які мають труднощі в навчанні, з метою підвищення їхньої успішності та створення сприятливих умов для освітнього розвитку.

Ключові слова: неуспішність, шляхи подолання, труднощі у навчанні, освітній процес, педагогічна підтримка, індивідуальний підхід, мотивація навчання.

ABSTRACT

Kolomiets R.V. "Ways of overcoming the failure of junior high school students in the educational process." Qualification work of an educational degree - master's degree. Specialty 013 "Elementary education". Chernihiv Collegium National University named after T. G. Shevchenko; faculty of preschool, elementary education and arts; Department of Primary and Preschool Education, Chernihiv, 2025.

The master's thesis is devoted to the theoretical justification and experimental verification of effective ways of overcoming the failure of younger schoolchildren in the educational process. In the process of theoretical analysis of the problem of failure of junior high school students, it was found that the concept of "failure" in psychological and pedagogical literature is interpreted as a persistent or temporary inability of a student to achieve the expected results of educational activities, the main criteria for detecting failure were analyzed, and the main approaches to overcoming failure in elementary school were analyzed.

The empirical part of the work includes the diagnosis of the level of failure among children of primary school age, which was carried out at the ascertaining and formative stages. In the course of the experiment, a set of exercises, methodological techniques and organizational forms of work were tested, and based on the results, practical, scientifically based recommendations were formulated for primary school teachers regarding the optimization of work with students who have difficulties in learning, with the aim of increasing their success and creating favorable conditions for educational development.

Keywords: failure, ways to overcome, learning difficulties, educational process, pedagogical support, individual approach, learning motivation.

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
1.1. Поняття «неуспішність» у психолого-педагогічній літературі: сутність, види, критерії визначення та причини виникнення неуспішності.....	10
1.2. Психолого-педагогічні особливості молодших школярів.....	19
1.3. Аналіз існуючих підходів та методів корекції неуспішності у початковій школі.....	26
Висновки до 1 розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
2.1. Констатувальний етап педагогічного експерименту та аналіз отриманих даних.....	35
2.2. Формувальний етап педагогічного експерименту та аналіз отриманих результатів.....	39
2.3. Практичні рекомендації щодо подолання неуспішності молодших школярів.....	48
Висновки до 2 розділу.....	60
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

У сучасних умовах оновлення системи освіти особлива увага приділяється якості освітнього процесу, гуманізації освіти, розвитку індивідуальних можливостей учнів та створенню сприятливого середовища для гармонійного формування особистості. Початкова школа є фундаментальною ланкою загальної середньої освіти, яка визначає подальший успішний шлях навчання дитини. Саме в цей період формуються основи навчальної діяльності, позитивне ставлення до пізнання, закладаються ключові компетентності.

Проте практика свідчить про те, що далеко не всі молодші школярі однаково успішно опановують навчальний матеріал. У кожному класі є діти, які з тих чи інших причин не справляються з вимогами навчальної програми, демонструють низьку академічну успішність, відчують труднощі у засвоєнні знань, потребують додаткової уваги з боку вчителів та батьків. Неуспішність у навчанні супроводжується втратою інтересу до пізнавальної діяльності, зниженням самооцінки, формуванням почуття тривоги, а іноді – негативним ставленням до школи загалом.

Ця проблема є багатоаспектною: вона має як педагогічні, так і психологічні, соціальні, організаційні причини. До неї можуть призводити індивідуальні особливості розвитку дитини, несприятливе сімейне середовище, нерациональні методи навчання, відсутність індивідуального підходу, перевантаження або, навпаки, недостатня складність навчального матеріалу.

В умовах воєнного стану в Україні до неуспішності учнів може призвести низка факторів. Через зруйновану інфраструктуру та постійні загрози безпеці багато шкіл змушені працювати дистанційно або в гібридному форматі, що не завжди дозволяє учням повністю засвоїти навчальну програму. Постійний стрес, хвилювання та нестабільність знижують концентрацію та здатність до навчання. Усе це призводить до

зростання неуспішності: діти частіше не засвоюють важливі предмети, відстають від програми та досягають гірших результатів. Наслідком є глибокі освітні прогалини, які можуть суттєво вплинути на майбутні перспективи покоління та відбудову країни після війни.

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю впровадження ефективних педагогічних стратегій та методів, спрямованих на підтримку учнів, які стикаються з труднощами у навчанні. Важливою є й потреба в науковому осмисленні поняття «неуспішність», у виявленні чинників, що спричиняють навчальні труднощі, та у розробці педагогічних умов для подолання цієї проблеми в умовах Нової української школи, яка акцентує увагу на дитиноцентризмі, індивідуалізації навчання та психоемоційному благополуччі учнів.

Відтак, зростає потреба в пошуку ефективних шляхів подолання неуспішності, що передбачає ґрунтовний аналіз як теоретичних засад проблеми, так і практичних педагогічних рішень.

Проблему неуспішності молодших школярів досліджували такі науковці, як І. Мірошник, А. Сідун, Н. Голуб та ін., які розглядали причини низької навчальної мотивації, труднощі в засвоєнні програмового матеріалу, роль сімейного та шкільного середовища у формуванні навчальної успішності.

Незважаючи на значну кількість наукових напрацювань, проблема пошуку ефективних шляхів подолання неуспішності у молодших школярів залишається актуальною, що й зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Шляхи подолання неуспішності молодших школярів в освітньому процесі».**

Мета кваліфікаційної роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективних шляхів подолання неуспішності молодших школярів в освітньому процесі.

Для досягнення мети були визначені такі **завдання дослідження:**

1. З'ясувати сутність поняття «неуспішність» у психолого-педагогічній літературі та виявити основні причини виникнення неуспішності у молодших школярів.

2. Проаналізувати психолого-педагогічні особливості дітей молодшого шкільного віку.

3. Вивчити сучасні підходи та методи подолання неуспішності у початковій школі.

4. Провести педагогічний експеримент з метою виявлення ефективних шляхів подолання неуспішності та сформулювати практичні рекомендації для вчителів початкових класів щодо роботи з неуспішними учнями.

Об'єкт дослідження – освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження – шляхи подолання неуспішності учнів початкової школи.

Методи дослідження:

– *теоретичні методи:* аналіз психолого-педагогічної літератури для вивчення наукових підходів до проблеми неуспішності молодших школярів, з'ясування її причин та узагальнення шляхів подолання;

практичні методи: спостереження за навчальною діяльністю учнів, бесіди з учителями та батьками, проведення констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту з метою діагностування рівня навчальних досягнень та перевірки ефективності педагогічних методик її подолання.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає у розробці та апробації педагогічних рекомендацій, що сприятимуть ефективній роботі з учнями, які мають труднощі у навчанні, а також у формуванні системного підходу до подолання неуспішності в освітньому процесі початкової школи.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи здійснювалася шляхом участі у конференціях: IV Міжнародна науково-практична конференція «GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND EDUCATION» (5-7 травня 2025 р. м. Київ), V Міжнародна науково-практична конференція «GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND EDUCATION» (2-4 червня 2025 р. м. Київ), XI Міжнародна науково-практична конференція «GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND EDUCATION» (17-19 листопада 2025 р. м. Київ).

За матеріалами кваліфікаційної роботи було опубліковано тези Коломієць Р. Шляхи подолання неуспішності у молодших школярів у навчальному процесі. The 4th International scientific and practical conference «Global trends in science and education» (May 5-7, 2025) SPC «Sci-conf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2025. 1123 p. С. 567-570.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, загальний обсяг роботи складає 78 сторінок , основної частини 60 сторінок, списку використаних джерел загальною кількістю 56 та додатків кількістю 4 одиниці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Поняття «неуспішність» у психолого-педагогічній літературі: сутність, види, критерії визначення та причини виникнення неуспішності

Проблема неуспішності учнів в освітньому процесі є однією з ключових у педагогічній науці, адже вона безпосередньо пов'язана з ефективністю освітньої діяльності, особистісним розвитком дитини та якістю формування навчальних компетентностей. У психолого-педагогічній літературі поняття «неуспішність» трактується неоднозначно, що зумовлено багатофакторністю цього явища та різними підходами до його дослідження.

У загальному розумінні неуспішність — це систематичне невиконання учнем вимог навчальної програми, що виявляється у незадовільних результатах навчання, втраті інтересу до освітньої діяльності, порушенні емоційного стану, зниженій самооцінці та соціальній дезадаптації [3, с. 34]. Деякі науковці, такі як І. Олійник, І. Тищенко, Л. Яценюк ототожнюють її із зниженим рівнем навчальних досягнень [8, с. 10].

Неуспішність – це стійке відставання учня у засвоєнні навчального матеріалу від вимог шкільної програми. Вчені С. Колісник та І. Романенко наголошували на зв'язку неуспішності з відсутністю «зони найближчого розвитку», коли завдання навчання не відповідають індивідуальному рівню розвитку дитини. Навчальні труднощі пов'язані з особливостями нервової системи та процесів гальмування у корі головного мозку. Таким чином, дослідники І. Романенко та С. Колісник підкреслюють як інтелектуальні, так і психологічні причини неуспішності [18].

У психолого-педагогічній практиці прийнято розрізняти види неуспішності, які поділяються залежно від природи її виникнення та особливостей прояву, які дослідив І. Мілейко:

1. Інтелектуальна неуспішність. Інтелектуальна неуспішність пов'язана насамперед із недостатнім розвитком пізнавальних процесів — мислення, пам'яті, мовлення, уваги, уяви. Діти з таким типом неуспішності мають труднощі у розумінні навчального матеріалу, особливо якщо він подається у складній або абстрактній формі. Вони можуть повільно мислити, не встигати за темпом уроку, допускати велику кількість помилок у письмових роботах, не запам'ятовувати інструкції вчителя. Часто такі учні потребують індивідуального підходу, адаптації навчальних завдань та додаткового часу на засвоєння нового матеріалу. Причини можуть бути як вродженими (особливості інтелектуального розвитку), так і набутими (недостатня стимуляція розвитку у ранньому дитинстві).

2. Емоційно-мотиваційна неуспішність. Цей тип неуспішності виникає внаслідок зниження або повної відсутності мотивації до навчання, що часто супроводжується емоційним дискомфортом. Діти з емоційно-мотиваційною неуспішністю проявляють байдужість до результатів навчання, не відчують задоволення від досягнень, не прагнуть до саморозвитку. Основними причинами можуть бути: негативний досвід навчання, страх перед невдачею або покаранням, надмірна тривожність, невпевненість у власних силах, низька самооцінка, відсутність підтримки з боку дорослих. Важливим чинником є також стиль спілкування з батьками й учителями: авторитарний або байдужий стиль може пригнічувати мотивацію, тоді як підтримувальний і доброзичливий — її посилювати.

3. Поведінкова неуспішність. Поведінкова неуспішність виявляється у зовнішніх порушеннях навчальної дисципліни, небажанні дотримуватись встановлених правил, дезорганізованості. Такі учні часто порушують порядок на уроці, ігнорують вимоги вчителя, уникають виконання завдань

або займаються сторонніми справами. Їхня неуспішність може бути наслідком порушень поведінки (гіперактивність, імпульсивність), слабо сформованих навичок самоконтролю, низької мотивації або протестної реакції на надмірний тиск дорослих. Така поведінка часто маскує глибші проблеми — емоційну нестабільність, дефіцит уваги, тривожність або незадоволення потреб у спілкуванні.

4. Часткова неуспішність. Цей тип проявляється в труднощах із засвоєнням окремих навчальних предметів або конкретних тем. Наприклад, учень може демонструвати гарні результати з гуманітарних дисциплін, але мати постійні труднощі з математикою або навпаки. Часткова неуспішність зазвичай спричинена наявністю прогалин у знаннях, неефективними стратегіями навчання, зниженим інтересом до певного предмета, невідповідністю методів викладання до індивідуальних особливостей учня. Такий тип найчастіше піддається корекції завдяки своєчасній допомозі, цілеспрямованому повторенню або зміні підходів до навчання.

5. Загальна неуспішність. Загальна або комплексна неуспішність охоплює усі або більшість навчальних предметів, часто супроводжується негативним ставленням до школи, втратою інтересу до будь-якого виду пізнавальної діяльності. Такі учні мають стійке зниження навчальної активності, часто не можуть самостійно організувати своє навчання, не орієнтуються в навчальному матеріалі, не здатні виконувати завдання без сторонньої допомоги. У більшості випадків така неуспішність вказує на комплекс проблем — інтелектуальних, мотиваційних, поведінкових, емоційних, соціальних — і вимагає системного втручання, у тому числі з боку психолога.

6. Стійка неуспішність. Стійка (хронічна) неуспішність характеризується тривалим і глибоким відставанням у навчанні, що зберігається попри зусилля педагогів та батьків. Вона може мати як

органічні (порушення розвитку, неврологічні особливості), так і соціально-психологічні причини. Часто така неуспішність супроводжується вторинними проблемами — заниженою самооцінкою, почуттям меншовартості, уникненням соціальних контактів. У таких випадках необхідна індивідуальна траєкторія навчання, психолого-педагогічна допомога, а іноді — корекційна або інклюзивна форма освіти.

7. Тимчасова неуспішність. Цей тип неуспішності є найбільш м'якою формою і виникає у відповідь на короткочасні труднощі, як-от стресові ситуації у сім'ї, зміна середовища, захворювання, перевтома. Такі учні зазвичай раніше мали стабільну успішність, але певні зовнішні обставини тимчасово вплинули на їхню ефективність у навчанні. За умов своєчасного виявлення й підтримки, тимчасова неуспішність швидко долається, і дитина повертається до звичного рівня навчальної діяльності [23].

Оцінка рівня навчальної успішності передбачає наявність певних критеріїв визначення неуспішності, які дозволяють виявити учнів, що мають труднощі в навчанні. Серед них І. Мірошник, А. Сідун [22] виділяють:

1. Академічні критерії

Академічні показники є найбільш очевидним і поширеним маркером неуспішності. Вони включають:

- систематично низькі оцінки з основних навчальних предметів, що свідчить про незасвоєння програмного матеріалу;
- незадовільні результати контрольних, тестових, самостійних та усних робіт, які демонструють нестійкі знання або їх поверхнєве засвоєння;
- повторювані помилки в письмових роботах, неволодіння базовими навичками (читання, письмо, рахунок);

- значне відставання від загального темпу класу, нездатність виконувати завдання у встановлений час або потреба у постійному супроводі з боку вчителя;

- незадовільне опанування ключових компетентностей, що є основою навчального процесу в Новій українській школі.

Ці показники дозволяють кількісно оцінити рівень навчальних досягнень дитини та динаміку їх змін.

2. Поведінкові критерії

Неуспішність часто супроводжується змінами в поведінці учнів під час навчального процесу. Серед найбільш типових ознак:

- неуважність на уроці, що може свідчити як про недостатню мотивацію, так і про проблеми з концентрацією уваги;

- часті відволікання та переключення на сторонні предмети чи заняття;

- небажання виконувати завдання, зокрема відмова писати, читати або відповідати на запитання;

- уникання участі в навчальній діяльності, пасивність під час обговорень, групової роботи чи ігор;

- порушення дисципліни, яке може бути формою протесту або результатом дезадаптації до шкільного середовища.

Такі поведінкові прояви сигналізують про внутрішні труднощі дитини, навіть якщо вони ще не повністю відобразилися в оцінках.

3. Психологічні критерії

Психоемоційний стан учня є важливим компонентом успішності, а його порушення часто стає як причиною, так і наслідком низьких навчальних результатів. Основні психологічні ознаки неуспішності включають:

- знижена самооцінка, коли дитина не вірить у власні можливості, очікує невдачі та уникає відповідальності;

- тривожність, що проявляється як емоційне напруження, страх перед оцінюванням або публічними відповідями;
- байдужість до результатів навчання, апатія, відсутність радості від досягнень;
- емоційна нестабільність: часті зміни настрою, дратівливість, плаксивість або замкнутість;
- відчуття відчуженості або непотрібності, яке може поглиблювати неуспішність і знижувати шкільну мотивацію.

Оцінка психологічного стану потребує участі шкільного психолога або використання спеціалізованих діагностичних методик.

4. Соціальні критерії

Соціальне середовище дитини також відіграє значну роль у формуванні навчальної успішності. Серед типових соціальних маркерів неуспішності:

- відсутність підтримки з боку сім'ї, байдужість або надмірний тиск з боку батьків;
- складні життєві обставини: матеріальні труднощі, сімейні конфлікти, нестабільність у родині;
- проблеми адаптації до шкільного середовища, труднощі у встановленні контактів з однолітками;
- конфлікти з учителями або іншими дорослими, які можуть призводити до негативного ставлення дитини до школи;
- соціальна ізоляція, недостатній рівень комунікативних навичок, обмежене коло спілкування.

Соціальні фактори часто залишаються поза увагою, проте саме вони можуть бути ключовими в розумінні причин неуспішності [22].

Таким чином, поняття неуспішності у психолого-педагогічному контексті розглядається як багатовимірне явище, яке потребує комплексного підходу до аналізу причин та засобів корекції. Розуміння

видів і критеріїв неспішності дає змогу вчителю своєчасно виявити проблеми учня та застосувати адекватні педагогічні заходи для їх подолання.

Проблема неспішності в молодшому шкільному віці є складним і багатофакторним явищем, що охоплює психологічні, педагогічні, соціальні, фізіологічні та індивідуально-типологічні особливості розвитку дитини. Саме в цей період формуються основи навчальної діяльності, мотивація до пізнання, ставлення до навчального процесу й перші уявлення про власні можливості. Виникнення труднощів у засвоєнні навчального матеріалу може мати різноманітну природу та залежить від широкого спектру чинників.

Умовно всі причини неспішності поділяють на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх належать індивідуально-психологічні особливості дитини: недостатній розвиток пізнавальних процесів (мислення, пам'яті, мовлення, уваги), повільний темп обробки інформації, труднощі у зосередженні та переключенні уваги. У багатьох дітей спостерігаються проблеми з розумінням інструкцій, самостійною організацією навчальної діяльності або логічним мисленням, що істотно впливає на ефективність навчання [5].

Значущу роль відіграє низька навчальна мотивація. Часто дитина не бачить цінності шкільного навчання, не має внутрішньої зацікавленості у результатах, або ж боїться оцінювання. В таких випадках з'являються емоційна апатія, тривожність, невпевненість у власних силах. Поряд з цим у молодших школярів може формуватися знижена самооцінка, що ще більше поглиблює відчуття неспроможності й погіршує ставлення до навчання.

Також важливо враховувати тип темпераменту та тип нервової системи дитини. Наприклад, холерики можуть бути імпульсивними та швидко втрачати інтерес до монотонної діяльності, тоді як флегматики —

повільні та потребують більше часу для засвоєння матеріалу. Ігнорування цих особливостей призводить до невідповідності навчального темпу й методів викладання реальним можливостям учня.

Окремої уваги потребують діти з мовленнєвими труднощами (дислексія, дисграфія, затримки мовного розвитку). Такі порушення нерідко залишаються непоміченими на ранніх етапах, але істотно ускладнюють засвоєння письма, читання й комунікації. Без спеціальної корекції вони стають постійним джерелом неуспішності.

Серед фізіологічних причин неуспішності — проблеми зі здоров'ям, порушення зору, слуху, моторики, а також хронічні захворювання, які знижують працездатність і здатність до тривалого зосередження [1].

У сучасному контексті слід згадати ще одну причину – вплив цифрового середовища. Надмірне використання гаджетів у дошкільному віці, комп'ютерних ігор, коротких відеороликів формує звичку до фрагментарного сприймання інформації, знижує здатність до тривалої концентрації, поглиблює інертність мислення, що особливо критично в умовах шкільного навчання.

Іншим важливим чинником, наголошував І. Мірошник, – є рівень дошкільної підготовки. Якщо дитина не відвідувала дитячий садок або не мала систематичної підготовки до школи (навички письма, логічне мислення, навички самоорганізації), вона починає шкільне навчання з меншим запасом знань і навичок, що часто призводить до труднощів і відставання від однокласників уже з перших місяців [22].

До зовнішніх чинників передусім належать особливості освітнього середовища: зміст програм, перевантаження, одноманітність методів навчання, недоцільно підібраний темп викладу матеріалу. Важливу роль відіграє і професійна діяльність учителя — його вміння мотивувати учнів, налагоджувати доброзичливу атмосферу в класі, індивідуалізувати навчання відповідно до потреб кожного школяра. Авторитарність,

ігнорування труднощів окремих дітей або їх приниження можуть мати довготривалий негативний вплив.

Сім'я також є вирішальним фактором. Недостатня увага батьків, емоційне нехтування, надмірна зайнятість дорослих, відсутність належних умов для навчання вдома, або конфлікти в родині негативно впливають на навчальну мотивацію, емоційний стан дитини й рівень її підготовки до школи. Навпаки, гіперопіка або надмірне втручання в освітній процес батьків можуть формувати залежність, інфантильність та невміння самостійно вирішувати навчальні завдання.

Також слід враховувати соціально-психологічні труднощі адаптації: конфлікти з однокласниками або вчителями, булінг, причини пов'язані з війною низький соціальний статус у колективі — усе це створює додатковий стресовий фон, який погіршує здатність дитини зосередитися на навчанні.

Фактори, безпосередньо пов'язані з війною, які сприяють соціально-психологічним труднощам і неуспішності учнів, включають вимушене переселення та руйнування традиційних соціальних мереж, що призводить до того, що діти поділяються на нові групи і часто почуваються ізольованими чи вразливими. Травматичні переживання, такі як обстріли, втрата дому чи близьких, постійне відчуття небезпеки викликають тривогу, емоційне виснаження та труднощі у спілкуванні з однолітками. Погіршення умов освітнього процесу – часті авіаудари, навчання в укриттях, а також нестабільне електропостачання та зв'язок – призводять до хаотичного графіку навчання та підвищують загальний рівень стресу. Соціально-економічні проблеми, з якими стикаються сім'ї, зокрема матеріальні труднощі чи тіснота, також впливають на емоційний стан дітей. Ситуація ускладнюється обмеженим доступом до кваліфікованої психологічної підтримки, оскільки система перевантажена і не може охопити всіх людей, які потребують допомоги. У сукупності ці фактори

значно ускладнюють адаптацію школярів, загострюють конфлікти, сприяють булінгу та знижують ефективність навчального процесу.

Таким чином, причини неуспішності молодших школярів мають комплексний характер. Вони нерідко взаємопов'язані й потребують всебічного аналізу з боку педагогів, батьків і фахівців-психологів. Усвідомлення багатогранності цієї проблеми є необхідною умовою для розробки ефективних шляхів її подолання

1.2. Психолого-педагогічні особливості молодших школярів

Молодший шкільний вік – це етап розвитку дитини, що відповідає періоду навчання в початковій школі. Відповідно, вік початкової школи наразі встановлено від 6-7 до 9-10 років. Для цього віку характерно, що у дитини формується навчальна діяльність як основна діяльність, в ході якої набувається людський досвід у вигляді наукових знань .

У цьому віці відбуваються важливі зміни в усіх органах і тканинах організму. Формуються всі викривлення хребта, хоча окостеніння скелета ще не завершено, що зумовлює його велику гнучкість і рухливість. М'язи і зв'язки активно зміцнюються, збільшується їх об'єм. Великі м'язи розвиваються раніше, ніж малі. Тому діти здатні до порівняно сильних і розмашистих рухів, але їм важче виконувати дрібні, точні рухи. Їхні руки швидко втомлюються, вони не можуть писати дуже швидко і надто довго. У молодших школярів серцевий м'яз активно росте і добре кровопостачається, завдяки чому він відносно витривалий. Завдяки великому діаметру сонних артерій мозок достатньо забезпечується кров'ю, що є важливою умовою його працездатності. Зростають лобові частки мозку, які відіграють важливу роль у формуванні вищих і найскладніших функцій психічної діяльності людини. Змінюється співвідношення між

процесами збудження і гальмування. Гальмування стає більш вираженим, але збудливість ще дуже велика. Тому учні початкової школи дуже неспокійні [3].

Шкільний вік є вирішальним етапом, який в літературі описується як криза семи років. Давно відомо, що під час переходу від дошкільного до шкільного віку діти дуже сильно змінюються і стають більш складними у вихованні, ніж раніше. Зовнішньою відмінністю 7-річної дитини є втрата дитячої безпосередньої, поява не зовсім зрозумілих особливостей і дещо афектована, штучна поведінка. У цьому віці вперше виникає узагальнення досвіду, логіка почуттів. І цей досвід набуває сенсу (наприклад, дитина починає розуміти, що «я злий», «я веселий») [2] .

В. Сухомлинський зазначав таку вікову особливість — загальну слабкість волі: молодші школярі ще не мають великого досвіду тривалої боротьби за поставлену мету, подолання труднощів і перешкод. Вони можуть здаватися при невдачах і втрачати віру в свої сили. Часто спостерігаються примхливість і впертість. Зазвичай причиною цього є недоліки сімейного виховання. Дитина звикла, що всі її бажання і вимоги виконуються, вона ніколи не зазнавала відмови. Примхливість і впертість є особливою формою протесту дитини проти суворих вимог, які ставить перед нею школа, проти необхідності жертвувати тим, чого вона хоче, заради того, що необхідно. Особливо важливою рисою волі є самостійність. Вони не готові контролювати себе, використовуючи свої погляди і переконання, і тому часто наслідують інших. Керування власною поведінкою за заздальгідь встановленими зразками сприяє розвитку у дітей свавільності як особливої властивості психічного процесу. Ще одна важлива риса – витривалість. Спочатку вона проявляється у здатності підкорятися вимогам дорослих. Пізніше розвивається здатність стримуватися і пристосовуватися до шкільного розпорядку [41].

У молодших школярів проявляється також негативна риса характеру – імпульсивність. Імпульсивність як результат підвищеної емоційності виявляється у швидкому відволіканні уваги яскравими, несподіваними подразниками [5].

В.Сухомлинський вважає, що учні початкової школи емоційні. Все, що вони спостерігають, про що думають, що роблять, викликає у них емоційно забарвлену реакцію. По-друге, учні початкової школи не вміють стримувати свої емоції та контролювати їх зовнішні прояви. По-третє, їхня емоційність виявляється у великій емоційній нестабільності, частих перепадах настрою, схильності до афектів, короткочасних і бурхливих спалахів радості, смутку, гніву та страху. Лише з роками розвивається здатність регулювати свої почуття та придушувати небажані спалахи [41].

Н. Лисенко переконана, що з вступом дитини до школи під впливом навчання починається перебудова когнітивних процесів (сприйняття, пам'яті, уваги, мислення тощо). Їх загальними ознаками є довільність, продуктивність і стійкість [18].

І. Зязюн запропонував визначені критерії психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку, які дають змогу комплексно оцінити динаміку їх особистісного та інтелектуального становлення в умовах навчального процесу:

1. Легкість і рухливість взаємодії між сприйняттям і увагою.
2. Тісний зв'язок між мовою як формою мисленнєвих процесів і об'єктно-орієнтованою діяльністю, що дозволяє учням адекватно планувати свою роботу. Учень усвідомлює хід своєї роботи.
3. Цілісність компонентів психічних процесів (мислення, спостереження, емоційність, планування, здібності).
4. Стабільність та інтенсивність вираження потреби в знаннях.
5. Систематичність, гнучкість та усвідомленість знань [13].

I. Зязюн стверджує, що вікові особливості пам'яті в цьому віці розвиваються під впливом навчання. Зміцнюється роль вербально-логічної та семантичної пам'яті, розвивається здатність свідомо керувати пам'яттю та регулювати її прояви. Через вікову відносну домінантність першої системи сигналів у молодших школярів візуальна пам'ять розвинена краще, ніж вербально-логічна. Вони краще та швидше запам'ятовують конкретну інформацію, ніж визначення, описи та пояснення. Учні початкової школи схильні до механічного запам'ятовування, не розуміючи семантичних зв'язків у матеріалі, що запам'ятовується. Дитині потрібно навчити найпростіших стратегій запам'ятовування: за допомогою створення образів, що стосуються матеріалу; поділу матеріалу на смислові частини; виділення найважливіших і другорядних деталей. У віці від 9 до 10 років діти здатні досить довго утримувати увагу і виконувати довільно задану програму дій. Суть полягає в тому, що пам'ять дитини поступово набуває довільних рис і стає свідомо регульованою та опосередкованою [13].

Сприйняття учнів початкової школи характеризується нестабільністю та неорганізованістю, але водночас гостротою та свіжістю, «контемплативною цікавістю» [1].

Спочатку дитина привертається самим предметом і, перш за все, його помітними зовнішніми ознаками. Дітям ще не під силу зосередитися, уважно розглянути всі ознаки предмета і виокремити найважливіше. Часто діти плутають схожі та споріднені, але не ідентичні предмети та їхні властивості. У процесі навчання це проявляється в тому, що молодші учні можуть плутати цифри 9 і 6 або літери Е і З (це явище називається «дзеркальністю»). До найпоширеніших помилок належать пропускання літер і слів у реченнях, та інші помилки в написанні слів. Низька здатність до диференціації сприйняття та слабкі аналітичні здібності частково компенсуються вираженою емоційністю. На цій основі досвідчені вчителі

поступово розвивають спостережливість учнів. Наприкінці першого шкільного етапу сприйняття дитини стає більш комплексним і глибоким, вона стає більш аналітичною, диференційованою та організованою [4].

Увага молодших учнів не є дуже стабільною, оскільки вони ще не мають внутрішніх засобів саморегуляції і обмежені в їх обсязі. Діти здатні зосередити свою увагу на нецікавих видах діяльності, але їх увага все ще є мимовільною. Вони зосереджують свою увагу переважно на тому, що їх безпосередньо цікавить, що виділяється яскравістю та незвичайністю. Без достатнього розвитку цієї психічної функції процес навчання неможливий. Розподіл уваги та її переключення з одного навчального завдання на інше ускладнені. Є також неуважні діти, які не зосереджують свою увагу на уроці, а на чомусь іншому – на своїх думках, малюванні на столі тощо. Увага таких дітей достатньо розвинена, але через відсутність цілеспрямованості вони здаються розсіяними.

За І. Зязюн, характерною рисою уяви учнів початкової школи є наочність і конкретність створюваних образів. Дитина уявляє в голові те, що бачила в реальності або на малюнку. Учням першого, а іноді й другого класу нелегко уявити щось, що не підкріплено конкретними предметами та ілюстраціями. Тому її уява має переважно репродуктивний характер [13].

О. Скрипченко зазначає, що мислення учнів початкової школи розвивається від емоційно-образного до абстрактно-логічного. Мислення починає відображати суттєві властивості та ознаки предметів і явищ, що дає можливість робити перші узагальнення, перші висновки, перші аналогії та елементарні висновки. На цій основі у дитини поступово починають формуватися елементарні наукові поняття. Однак, щоб засвоїти їх, діти повинні володіти повсякденними поняттями – уявленнями, які вони набули в дошкільному віці і які проявляються поза школою. Складність у виокремленні сутності проявляється в одній з основних навчальних дій – переказі тексту. Короткий переказ набагато складніший

за розгорнутий. Коротко переказати означає виокремити сутність і відокремити її від деталей, а саме цього діти ще не вміють. Зазначені особливості мислення дітей можуть призвести до зниження успішності частини учнів. Учні починають використовувати різні невідповідні методи і способи вирішення навчальних завдань, які в психології називаються «обхідними шляхами». До них відносяться заучування матеріалу без його розуміння і виконання завдання таким же чином, як було виконано інше завдання раніше. Крім того, учні з дефіцитом мислення при усних відповідях використовують підказки, намагаються списувати у своїх однокласників тощо [36].

В. Сухомлинський стверджував, що нова соціальна ситуація ускладнює умови життя дитини і є для неї стресовою. У кожної дитини змінюється емоційний стан, зростає психічна напруга, що позначається як на фізичному здоров'ї, так і на поведінці [41].

Вступ до школи кардинально змінює становище дитини в суспільстві. Вона стає «соціальним» суб'єктом і тепер має соціально значущі обов'язки, виконання яких оцінюється суспільством. Її положення в житті, всі відносини з однолітками та дорослими, в сім'ї та поза нею залежать від того, як вона виконує свої перші, нові та важливі соціально значущі обов'язки. Дитина починає особливо активно прагнути до спілкування з іншими дітьми, цікавиться соціальними справами свого класу і прагне самостійно визначити своє місце в колективі. Виникає соціальна спрямованість особистості. У класі виникають трудові відносини [8].

Звичайно, інтеграція в групу і формування соціальної спрямованості особистості учня не відбувається за один день. Ефективність спілкування учня значною мірою залежить від стилю спілкування в сім'ї. Якщо дитині в сім'ї приділяється необхідна увага, виховується почуття відповідальності за своїх близьких і самоповага, то в школі дитина набагато швидше стає

самостійною і здатна самостійно будувати дружні стосунки з однокласниками. І навпаки, дитина в сім'ї, де не дбають про її виховання, відчуває себе самотньою і незахищеною. Це призводить до відчуження від інших людей і, можливо, до агресивності. Авторитарний стиль виховання призводить до появи невпевнених, дратівливих і конфліктних дітей. У сім'ях з «поблажливим» ставленням діти часто незадоволені іншими людьми і надзвичайно егоїстичні. Такі діти не здатні будувати стосунки з оточуючими, не можуть підпорядковувати свої бажання спільним цілям. Надмірна опіка позбавляє дитину незалежності. Вона не здатна спілкуватися з однолітками на рівних і зазвичай займає підлегле становище [5].

Вчені С. Синиця, Т. Синиця, вважають, що свобода дошкільного віку замінюється залежністю і підпорядкуванням певним правилам. З'являється новий шкільний розпорядок дня (треба вчасно вставати, не пропускати уроки, сидіти тихо на всіх уроках, робити домашні завдання тощо). Без відповідних звичок дитини виникає надмірна втома, зниження успішності в школі і пропуски у встановлених термінах. Батьки починають контролювати дитину: цікавляться її оцінками, висловлюють свою думку та перевіряють домашні завдання. Дитина відчуває, що батьки її менше люблять, оскільки тепер вони цікавляться насамперед її оцінками. Це накладає на неї нову відповідальність: вона повинна контролювати свої ситуативні імпульси та організувати своє життя. В результаті дитина починає відчувати себе самотньою і відчуженою від своїх близьких [8].

Необхідною умовою для відвідування школи є певний рівень зрілості дитини. Це означає, що всі когнітивні процеси дошкільника вже повинні бути сформовані, а в наступні шкільні роки вони тільки розвиваються. Незрілість когнітивних процесів призводить до проблем у навчанні.

Самосвідомість інтенсивно розвивається. Від оцінки залежить розвиток мотивації до навчання учня, і саме на цій основі в окремих

випадках виникають серйозні психологічні навантаження та неадаптованість до школи. Оцінка також безпосередньо впливає на розвиток самооцінки. Діти орієнтуються на оцінку вчителя і класифікують себе та своїх однолітків як «відмінників», «добре» і «задовільно», при цьому кожному групі вони приписують ряд відповідних якостей [9].

Л. Виготський, як і багато інших дослідників, вважає, що у учнів початкової школи правильне ставлення до навчання не формується відразу. Потреба в іграх, русі та зовнішніх враженнях залишається. Вони ще не розуміють, навіщо їм вчитися. Але незабаром вони починають усвідомлювати, що навчання – це робота, яка вимагає вольових зусиль, уваги, інтелектуальної праці та самообмеження. Якщо дитина не звикла до цього, виникають розчарування і негативне ставлення до навчання. Спочатку вона розвиває інтерес до самого процесу навчання, не усвідомлюючи його значення. Лише згодом виникає інтерес до результатів своєї навчальної роботи і до набуття знань. Ця основа є живильним ґрунтом для розвитку у школярів початкової школи мотивів навчання, що мають високе соціальне значення і пов'язані з відповідальним ставленням до навчання [4].

Таким чином, початковий шкільний вік є найвідповідальнішим етапом шкільного дитинства. Найважливіші досягнення цього віку зумовлені першочерговим характером навчальних дій і мають вирішальне значення для наступних років навчання.

1.3. Аналіз існуючих підходів та методів корекції неуспішності у початковій школі

Проблема неуспішності молодших школярів вимагає не лише ретельного аналізу її причин, а й розробки та впровадження ефективних

педагогічних стратегій, спрямованих на її подолання. У науковій літературі і практиці початкової школи накопичено значну кількість підходів, методів і технологій, які дозволяють здійснювати профілактику й корекцію навчальних труднощів у дітей. Водночас, вибір конкретних засобів залежить від природи неуспішності, індивідуальних особливостей учня та специфіки шкільного середовища.

С. Пятницька, С. Синиця вважають, що одним із найбільш поширених і науково обґрунтованих є особистісно орієнтований підхід, який передбачає врахування індивідуальних психофізіологічних особливостей кожної дитини, її навчальних можливостей, темпу розвитку, пізнавальних інтересів і стилю навчання. Такий підхід реалізується через диференціацію навчання, використання індивідуальних маршрутів, адаптацію змісту та методів до рівня підготовки конкретного учня. Його важливою складовою є створення психологічно безпечного освітнього середовища, що сприяє розвитку внутрішньої мотивації й формуванню позитивного ставлення до навчання.

У межах особистісно орієнтованого підходу використовуються такі методи й прийоми, як:

1. Індивідуальні картки-завдання різного рівня складності. Ці завдання підбираються з урахуванням пізнавальних можливостей конкретного учня, його темпу засвоєння матеріалу, рівня розвитку уваги, пам'яті та мислення. Завдяки цьому забезпечується поступове ускладнення навчального матеріалу без перевантаження, що особливо важливо для дітей із труднощами в навчанні. Учень, який відчуває успіх у виконанні доступного завдання, отримує мотиваційний стимул до подальшого навчання. Крім того, індивідуальні картки сприяють розвитку самостійності й уміння працювати у власному темпі.

2. Проектна діяльність. Робота над міні-проектами чи творчими завданнями дозволяє дітям реалізувати свій інтерес до певної теми та

отримати практичний результат, що має для них особистісну значущість. Проекти можуть мати індивідуальний або груповий характер, включати елементи дослідження, спостереження, оформлення й презентації результатів. Це особливо корисно для дітей з фрагментарними знаннями, які краще засвоюють матеріал у практичному контексті. Проектна діяльність формує також навички планування, співпраці та критичного мислення.

3. Портфоліо учня. Портфоліо – це індивідуальна збірка навчальних досягнень дитини, яка містить її кращі роботи, відгуки, плани, особисті цілі тощо. Ведення портфоліо допомагає учневі простежити власний прогрес, формує вміння самоаналізу, розвиває позитивне ставлення до власної діяльності. У дітей, схильних до неуспішності, портфоліо виконує функцію візуального підтвердження досягнень, що сприяє зростанню їхньої впевненості у собі.

4. Самооцінювання та взаємооцінювання. Формування здатності критично оцінювати власну роботу є важливим чинником розвитку навчальної мотивації. Використання карт самооцінки, чек-листів, рефлексивних запитань дозволяє учням осмислено підходити до результатів своєї діяльності. У процесі взаємооцінювання діти навчаються давати зворотний зв'язок у доброзичливій формі, помічати сильні сторони однокласників, а також аналізувати власні помилки. Для дітей із зниженою самооцінкою це є шляхом до соціалізації та емоційної стабільності.

5. Щоденник досягнень. Це інструмент рефлексії та самозвіту, в якому учень регулярно фіксує свої навчальні кроки, труднощі, нові знання, позитивні емоції та побажання. Такий щоденник сприяє внутрішньому контролю за навчальною діяльністю, розвитку мотиваційної сфери, вихованню відповідальності. Для педагогів він є джерелом інформації про потреби дитини, її ставлення до навчального процесу. Особливо корисним

щоденник є для дітей, яким складно оцінити свої досягнення за стандартною системою оцінювання [8].

Інший важливий напрям – компетентнісний підхід, який орієнтується не лише на засвоєння знань, а й на формування ключових компетентностей (мовної, математичної, соціальної, уміння вчитися тощо). В його основі лежить принцип активної участі дитини в навчальному процесі, що особливо актуально для дітей, які мають труднощі у засвоєнні традиційних форм навчання.

Діяльнісний підхід є одним із ключових у сучасній педагогіці, оскільки він відповідає природі розвитку молодшого школяра як активного суб'єкта пізнання. Головна ідея цього підходу полягає в тому, що навчання має бути не пасивним засвоєнням знань, а активною діяльністю, у процесі якої дитина самостійно здобуває знання, опановує способи дій та рефлексує їх ефективність. Особливо важливим цей підхід є для подолання неспішності, адже він формує в учнів навчальну компетентність і впевненість у своїх силах.

Основні напрями діялісного підходу:

1. Формування навчальної діяльності: учнів навчають самостійно ставити цілі, планувати, здійснювати контроль і самоконтроль, оцінювати проміжні та кінцеві результати. Це допомагає розвивати відповідальність, самостійність і внутрішню мотивацію, які суттєво знижують ризик неспішності.

2. Використання ігрових методів: дидактичні, сюжетно-рольові, розвивальні ігри дозволяють зробити навчання емоційно привабливим, активізують увагу, мислення, пам'ять. Ігрові форми особливо ефективні для дітей із зниженою навчальною мотивацією.

3. Проблемно-пошукові завдання: сприяють розвитку критичного мислення, навичок аналізу, порівняння, узагальнення. Вони стимулюють інтерес до навчання, активізують внутрішню пізнавальну мотивацію.

4. Методи навчання у співпраці: робота в парах, групах, обговорення завдань розвиває комунікативні навички, вчить відповідальності за результат спільної роботи, формує атмосферу підтримки, що зменшує страх помилки.

5. Інтерактивні технології: «мозковий штурм», навчальні дискусії, квести, інтерактивні презентації — все це сприяє формуванню активної позиції в навчанні, навичок взаємодії та розвиває інтерес до знань [7].

Корекційно-розвивальний підхід передбачає цілеспрямовану роботу з дітьми, які мають певні труднощі в навчанні через особливості пізнавального розвитку, емоційно-вольової сфери або мовлення. Головна мета — виявлення та подолання тих причин, які заважають повноцінному засвоєнню знань, формуванню навчальних навичок, а також підтримка психоемоційного стану дитини.

О. Скрипченко вважає, що ключовими напрямки роботи щодо подолання неуспішності є:

1. Участь вузькопрофільних фахівців: психологів, логопедів, дефектологів, які розробляють і реалізують індивідуальні або групові програми розвитку дитини, виходячи з її конкретних потреб.

2. Розвивальні заняття: з акцентом на розвиток уваги, пам'яті, мислення, мовлення. Наприклад, вправи на слухове сприймання, зорову пам'ять, логічні ланцюжки, римування, мовленнєві ігри.

3. Корекційні ігри: використовуються для подолання тривожності, страху перед помилками, емоційного напруження. Це можуть бути вправи на зняття психоемоційної напруги, розвиток уяви, підвищення впевненості в собі.

4. Тренінги з розвитку емоційного інтелекту: сприяють розумінню власних емоцій і почуттів інших людей, що дуже важливо в контексті адаптації дитини до шкільного середовища.

5. Вправи на розвиток мовлення: звукова культура мовлення, словниковий запас, граматична правильність, зв'язне мовлення — усе це потребує спеціального тренування для дітей із затримками мовленнєвого розвитку [24].

Психолого-педагогічний супровід. Комплексна допомога дитині є надзвичайно важливою для успішного подолання навчальних труднощів. Ефективність освітнього процесу значно зростає, якщо до роботи залучаються не лише вчителі, а й психологи, батьки та сама дитина. Психолого-педагогічний супровід передбачає системний підхід, у центрі якого – індивідуальний розвиток особистості школяра.

Основні компоненти супроводу:

1. Діагностика причин неуспішності: виявлення інтелектуальних, емоційних, соціальних, мовленнєвих і мотиваційних факторів, що заважають навчальній діяльності. Застосовуються тести, спостереження, бесіди.

2. Розробка індивідуальних освітніх траєкторій: на основі діагностики визначаються сильні та слабкі сторони дитини, і складається індивідуальна програма навчання та розвитку.

3. Педагогічні консилиуми: регулярні зустрічі педагогів і психологів для обговорення динаміки навчального процесу конкретного учня, коригування методів навчання.

4. Консультування батьків: спрямоване на налагодження партнерської взаємодії між школою та родиною, надання рекомендацій щодо виховного впливу вдома, створення сприятливого психологічного клімату.

5. Залучення самої дитини до процесу планування навчання: обговорення з нею труднощів, визначення цілей, спільне оцінювання прогресу дозволяє формувати відповідальність, мотивацію та самосвідомість [24].

Ще один перспективний напрям — використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) у навчанні дітей з труднощами у засвоєнні матеріалу. Цифрові освітні ресурси, інтерактивні вправи, адаптивні програми можуть бути особливо ефективними для візуалів або дітей із зниженою концентрацією уваги. Вони дозволяють зробити навчання більш привабливим, гнучким і персоналізованим.

У рамках сучасної освіти все більше поширення отримують інклюзивні методиками, які забезпечують доступ до освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Використання методів тьюторського супроводу, спеціальних дидактичних засобів, командної взаємодії педагогів дозволяє створити умови для навчання навіть у разі стійкої неуспішності.

Також до методів подолання неуспішності належать рефлексивно-оцінювальні технології, які дозволяють учневі усвідомлювати власні труднощі, шукати шляхи їх подолання, формувати відповідальне ставлення до навчання. Розвиток рефлексії — одна з ключових умов формування внутрішньої мотивації до навчання.[8]

Отже, аналіз існуючих підходів до корекції неуспішності в початковій школі свідчить про їх розмаїття та багаторівневість. Найефективнішими є ті моделі, що поєднують індивідуальний підхід, психолого-педагогічну підтримку та залучення сім'ї. Важливо, щоб робота з подолання неуспішності не зводилась до механічного повторення або перевантаження учня, а була спрямована на виявлення та розвиток його сильних сторін, відновлення віри у власні можливості й формування позитивної мотивації до навчання.

Висновки до 1 розділу

У процесі теоретичного аналізу проблеми неуспішності молодших школярів було з'ясовано, що поняття «неуспішність» у психолого-

педагогічній літературі трактується як стійка або тимчасова неспроможність учня досягати очікуваних результатів навчальної діяльності. Неуспішність може мати різні форми – інтелектуальну, емоційно-мотиваційну, поведінкову, часткову чи загальну, а також різну тривалість – тимчасову або стійку. Це явище завжди є наслідком дії комплексу чинників, серед яких визначальними є як внутрішні (індивідуально-психологічні особливості дитини, низький рівень навчальної мотивації, пізнавальна пасивність), так і зовнішні (неадекватні методи навчання, несприятливе сімейне середовище, організаційні недоліки освітнього процесу).

Було проаналізовано основні критерії виявлення неуспішності, серед яких академічні (низькі оцінки, невиконання навчальних норм), поведінкові (неуважність, дезорганізованість), психологічні (тривожність, зниження самооцінки) та соціальні (труднощі у спілкуванні, відсутність підтримки з боку дорослих). Знання цих критеріїв дає змогу своєчасно діагностувати проблему та запобігти її ускладненню.

Виявлено, що молодші школярі з ознаками неуспішності часто мають низький рівень саморегуляції, слабо розвинену мотиваційну сферу, потребують особистісно орієнтованого підходу й емоційної підтримки. Ефективність подолання навчальних труднощів значною мірою залежить від обізнаності педагогів щодо цих особливостей.

Також проаналізовано основні підходи до подолання неуспішності в початковій школі, серед яких найбільш дієвими визнано особистісно орієнтований, діяльнісний і корекційно-розвивальний. Їх реалізація передбачає використання індивідуалізованих завдань, інтерактивних методів, спеціально організованих корекційних програм, а також психолого-педагогічного супроводу. Усі ці підходи орієнтовані на розвиток здібностей дитини, формування позитивного ставлення до навчання та створення ситуації успіху.

Таким чином, теоретичні засади дослідження підтверджують важливість комплексного підходу до вивчення причин неуспішності та визначення ефективних шляхів її подолання, що становить основу для подальшого експериментального дослідження.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Констатувальний етап педагогічного експерименту та аналіз отриманих даних

Метою констатувального етапу педагогічного експерименту стало виявлення рівня навчальної успішності учнів другого класу, а також визначення педагогічних та психологічних чинників, які сприяють або перешкоджають здобуттю ними позитивних результатів з навчальних дисциплін – зокрема, з української мови та математики. Завданням цього етапу було: провести діагностику навчальних досягнень учнів двох класів (експериментального й контрольного) за допомогою стандартних діагностичних робіт; здійснити спостереження за навчальною діяльністю та поведінкою учнів; з'ясувати педагогічні й психологічні причини наявної неуспішності; підготувати базу для подальших корекційних заходів.

Дослідження організовано на базі Ічнянської гімназії імені Васильченка в двох других класів: 3-Б (експериментальний) та 3-В (контрольний). В обох класах навчається по 24 учні. На підставі аналізу класного журналу, бесід із вчителем та спостережень за уроками в одному з класів було виявлено 7 учнів із явно низькою успішністю. Основні критерії відбору – оцінки учнів з уроків та активність на заняттях (або відсутність такої). За згодою вчителя та батьків учнів проведено дослідження з метою з'ясування причин неуспішності.

Для діагностики рівня навчальних досягнень учнів обох класів застосовано стандартні діагностичні роботи з української мови та математики для 3 класу. Зокрема, використано посібники «Діагностичні роботи з української мови. 3 клас» (до підручника 3 класу) (додаток А) і «Діагностичні роботи з математики. 3 клас» (авт. С. Логачевська) (додаток Б). В обох випадках роботи мають різнопланові завдання, які відповідають Типовій освітній програмі та вимогам НУШ, і дозволяють визначити

чотири рівні навчальних досягнень: високий, достатній, середній, початковий.

Проведення діагностики здійснювалось таким чином: в кожному класі, наприкінці встановленого періоду (без втручання корекційних заходів), учні виконували контрольні роботи з української мови та математики. Роботи були однаковими за складом для обох класів, оцінювання здійснювалося за чотирирівневою системою (наприклад, 10-12 балів – високий рівень; 7-9 балів – достатній; 4-6 бали – середній; 1-3 – початковий).

Паралельно з проведенням робіт здійснювалося спостереження за навчальною діяльністю учнів: їхня активність на уроці (зафіксовано кількість добровільних відповідей, роботу в групах, самостійність виконання завдання), поведінка на уроці, взаємодія з однокласниками, наявність чи відсутність запізнень та пропусків занять. Також було проведено бесіди з учителями та окремими учнями (зокрема учнями з низьким рівнем), проаналізовано журнали відвідуваності та виконання домашніх завдань.

На підставі спостережень та бесід було складено характеристики учнів із низьким рівнем успішності:

– Учениця Меланія: відвідує заняття без запізнень, охайна, активна на уроках; з особистої бесіди з'ясовано, що має насичений розпорядок дня – займається з репетиторами та відвідує заняття з гімнастики, у неї залишається мало часу на відпочинок.

– Учениця Альбіна: часто пропускає уроки, не виявляє активності на заняттях, але відповідально ставиться до завдань; у спілкуванні зі своїми однолітками стримана, на перервах тримається окремо; відвідує курси танців.

– Учениця Поліна: виявляє підвищену тривожність, на уроках рідко піднімає руку, має труднощі з формулюванням думок; отримавши погану

оцінку, не може стримати емоцій – плаче; відповідально виконує завдання, але сумнівається в їх правильності; відвідує клуб співу.

– Учениця Софія: часто пропускає заняття, регулярно спізнюється; дуже товариська, але на уроках рідко бере участь, займається своїми справами; при виконанні завдань спирається на зошит сусіда; відвідує гурток вокалу.

– Учень Гліб: нервовий, має потребу постійно щось тримати в руках, емоційно чутливий; губиться при відповіді біля дошки; не завжди розуміє питання; не повністю розуміє загальні завдання класу й виконує лише частину з них; однак при індивідуальній роботі з учителем таких проблем не має; відвідує спортивний клуб, досягає в ньому хороших результатів.

– Учениця Аріна: відкрито демонструє байдужість до навчання; на думку вчителя – здатна добре вчитися, але не хоче; виховується матір'ю самостійно, без контролю; домашні завдання часто не виконуються або виконуються неякісно; регулярно спізнюється на уроки.

– Учень Микола: вирізняється негативною поведінкою, часто ініціює бійки під час перерв; любить розважатись і вміло залучає до цього інших учнів; є лідером невеликої групи; домашні завдання виконуються неякісно; відвідує курси баскетболу та шахів.

За результатами аналізу освітнього процесу в класі були визначені такі ключові педагогічні чинники, які сприяли неуспішності: високий темп роботи на уроках; орієнтація вчителя на «сильних» учнів; організація лише фронтального навчання; відсутність системної емоційної підтримки учнів з низьким рівнем успішності. Встановлено, що така організація навчального процесу не сприяє ефективному засвоєнню знань учнями, які мають навчальні труднощі або недостатню мотивацію.

Проведена діагностика показала такі результати:

Таблиця 1. Рівень навчальної успішності учнів з української мови (3 клас)

Клас	Кількість учнів	Високий рівень (10–12 балів)	Достатній рівень (7–9 балів)	Середній рівень (4–6 балів)	Початковий рівень (1–3 бали)	Середній бал
3-Б (експериментальний)	24	7 (29%)	10 (42%)	7 (29%)	0 (0%)	6,2
3-В (контрольний)	24	8 (33%)	12 (50%)	4 (16%)	0 (0%)	6,3

Таблиця 2. Рівень навчальної успішності учнів з математики (3 клас)

Клас	Кількість учнів	Високий рівень (10–12 балів)	Достатній рівень (7–9 балів)	Середній рівень (4–6 балів)	Початковий рівень (1–3 бали)	Середній бал
3-Б (експериментальний)	24	6 (25%)	11 (46%)	7 (29%)	0 (0%)	6,0
3-В (контрольний)	24	9 (37%)	9 (37%)	6 (25%)	0 (0%)	6,1

Аналіз таблиць свідчить, що в 3-Б (експериментальному класі) відсоток учнів із середнім рівнем навчальних досягнень вищий, ніж у 3-В (контрольному), що зумовило вибір експериментального класу для подальшого корекційного втручання. Середні бали обох класів свідчать про переважання учнів із достатнім рівнем успішності, проте велика частка дітей із середнім рівнем навчальних досягнень потребує системного педагогічного втручання.

Проведена діагностика показала такі узагальнені результати (для обох класів): у 3-Б (експериментальному класі) середній показник успішності з української мови до проведення експерименту становив 6,2 бала, із математики – 6,0 бала; у 3-В (контрольному класі) – відповідно 6,3 бала з української мови та 6,1 бала з математики. За шкалами початкового

рівня (0-3 бали), середнього рівня (4-6 бали), достатнього (7-9 балів) і високого (10–12 балів) відсоток учнів у групі з середнім рівнем становив близько 29 % в 3-Б і 16 % в 23-В. Таким чином, в експериментальному класі відсоток учнів із середнім рівнем був вищим, що і зумовило його вибір для подальшої роботи.

Аналіз отриманих даних дозволив зробити висновок про наявність значущих педагогічних і психологічних сторін неуспішності, а також про доцільність подальшого втручання через педагогічну програму.

2.2. Формувальний етап педагогічного експерименту та аналіз отриманих результатів

Формувальний етап педагогічного експерименту був спрямований на корекцію труднощів та підвищення успішності учнів другого класу. В експерименті брали участь два класи: 3-Б (експериментальний клас, 24 учні) та 3-Б (контрольний клас, 24 учні). У 3-Б класі застосовувалася методика CATCH (Catch Methodology Primary, GoGlobal), яка включає інтерактивне навчання, емоційну підтримку, ігрові форми, диференційовані завдання та розвиток педагогічної самостійності. 3-Б клас навчався за типовою освітньою програмою без спеціального втручання.

Методика CATCH спрямована на дітей молодшого шкільного віку та дозволяє їм підвищити успішність у школі, мотивацію та соціальні навички. На основі практики, проведеної під час педагогічного експерименту, адаптовано для роботи з учнями 3-Б класу матеріали програми: інтерактивні заняття, робочі зошити, картки для командних ігор, «щоденники успіху», стікери досягнень, тижневі роздуми.

Формувальний етап передбачав такі завдання:

1. **Підвищення навчальної успішності** учнів з української мови та математики у класі 3-Б.
2. **Виявлення динаміки змін** у навчальних досягненнях учнів експериментального та контрольного класів.
3. **Формування мотивації до навчання** у дітей з низьким рівнем навчальних досягнень через ігрові та інтерактивні методи.
4. **Розвиток навчальної самостійності**, концентрації уваги, комунікаційних і емоційних навичок.
5. **Оцінка ефективності втручання** та підготовка рекомендацій для подальшого впровадження методики у практику початкової школи.

На етапі проектування враховувалася інформація, зібрана на етапі дослідження: характеристики учнів із низькою академічною успішністю, психологічні фактори (страх, невпевненість, емоційна нестабільність, негативна поведінка), педагогічні фактори (темп викладання, орієнтація на сильних учнів, фронтальне навчання, відсутність системної підтримки).

Виходячи з практики роботи у 3-Б класі, формувальний етап експерименту було організовано за комплексною системою, яка включала інтерактивне навчання, диференційований підхід, психологічний та емоційний супровід учнів та систематичний моніторинг їх результатів. Головною метою цього етапу було підвищення освітнього рівня учнів, розвиток критичного та творчого мислення та формування позитивної мотивації до навчання.

Інтерактивні уроки у 3-Б класі передбачали організацію уроків української мови та математики за принципом диференційованого підходу. Уроки української мови включали читання текстів з подальшим обговоренням, складання речень, написання невеликих есе та словникових вправ. Для реалізації інтерактивності часто використовували зошити САТСН, що містять кольорові картки для перевірки знань, завдання на

порівняння значень слів, вправи на написання діалогів у малих групах. [54, 55].

Особливу увагу було приділено учням із низькою успішністю: для них розроблено додаткові індивідуальні завдання, використано ментальні карти, візуальні схеми та покрокові інструкції. Уроки математики передбачали оволодіння навичками арифметики, розв'язування логічних задач та роботи з геометричними фігурами та предметами. Для стимулювання активності та командної взаємодії використовували групові ігри та змагальні картки. Для учнів, які мають труднощі, підбрано спрощені варіанти задач, додаткові практичні вправи та покрокові інструкції з розв'язування задач. На курсах також були вправи на розвиток логічного мислення та уваги, такі як «Швидкий рахунок», «Логічний зв'язок» або «Самостій задачу». Реалізовано диференційований підхід шляхом поділу учнів на групи за рівнем знань та швидкістю виконання завдань, виконання завдань різного рівня складності – базового, середнього та поглибленого, а також індивідуальне керівництво та консультування учнів із низьким рівнем підготовки.

Не менш важливою складовою навчального етапу була психологічна та емоційна підтримка, спрямована на зменшення страхів, розвиток емоційної компетентності та розвиток позитивної мотивації. Щотижня проводились короткі бесіди та вправи, наприклад: «Що я відчуваю, коли не можу виконати завдання?», «Що допомагає мені долати труднощі?». або «Чого я сьогодні навчився?» (додаток В). Свої емоції учні виражали словами, малювали або відзначали на спеціальних дошках емоцій. Поширеною була й художня рефлексія: учні виконували творчі завдання у вигляді малюнків, колажів та «емоційних карт» того, що відбувається на уроці. Велику увагу було приділено веденню «щоденника успіху», в якому учні записували свої успіхи за допомогою наклейок, кольорових нотаток або коротких нотаток. Поступове збільшення складності завдань

дозволило учням відчувати успіх на кожному етапі, підвищити їх самостійність та підвищити інтерес до навчання. Додатковою мотивацією стали бонуси, похвали та символічні нагороди.

Систематичний контроль навчальних досягнень дав змогу оцінити ефективність використаної методики та відслідковувати динаміку розвитку учнів. Ведуться журнали успішності, у яких щотижня фіксується активність учнів, самостійність у виконанні завдань, емоційний стан, рівень участі у групових вправах. Після кожного п'ятого блоку проводились проміжні контрольні роботи для оцінки знань. Учні з низькими результатами отримували індивідуальні консультації, аналіз помилок та додаткові вправи, які виконувалися як у парах, так і в малих групах. Крім того, проведено аналіз діяльності на уроці: кількість вільних відповідей, участь в обговоренні та групових завданнях, дотримання правил поведінки, що дало змогу скоригувати подальший план уроку та диференціювати завдання.

Приклади занять з української мови включали читання тексту з подальшим обговоренням, формування речень і словникові вправи, які допомагали покращити розуміння тексту, розширити словниковий запас і розвинути навички письма. Розвитку логічного мислення, швидкості та точності обчислень сприяли уроки математики з елементами групових ігор, розв'язування логічних задач та практичних вправ. Психоемоційна підтримка через художню рефлексію та ведення щоденника успіху зменшила тривожність, розвинула саморегуляцію та підвищила мотивацію. Диференційований підхід із використанням індивідуальних завдань та групової роботи стимулював активність та підвищував успішність учнів із низькою успішністю.

Таким чином, організація роботи в експериментальному 3-Б класі на етапі проектування експерименту базувалася на комплексному підході, який поєднував інтерактивні методи навчання, психологічну та емоційну

підтримку та систематичний контроль результатів. Це дало змогу створити умови для ефективного навчання всіх учнів, стимулювати їх активність, розвиток самостійності та позитивної мотивації навчальної діяльності.

У 3-В класі навчальний процес відбувався відповідно до типової освітньої програми для 3 класу. Основна організація уроку включала виконання типових завдань з української мови та математики, а також традиційні уроки з фронтальною перевіркою знань. Кожен урок мав чітку структуру: перевірка домашнього завдання, пояснення нового матеріалу, виконання практичних завдань на дошці та в зошитах, підбиття підсумків і підсумків. Над завданнями учні опрацьовували індивідуально; групові форми роботи використовувалися рідко і зазвичай без конкретного, диференційованого підходу.

Диференціація навчальної діяльності відбувалася лише на рівні групи за результатами її виконання на уроці. Наприклад, учням з хорошими оцінками для самостійної роботи ставилися більш складні завдання, а учням із середніми оцінками – завдання стандартної складності. Проте мало використовувалися інтерактивні вправи, ігри, творчі заняття чи елементи командної роботи. Психоемоційна підтримка та мотиваційне стимулювання були обмежені: учні не вели «щоденника успішності», не використовувалися стікери та художня рефлексія, похвала вчителів обмежувалася стандартними фразами («молодець», «молодець»).

Внесок батьків обмежувався регулярним звітуванням про успіхи дітей у щотижневих протоколах уроків або запланованих батьківських зустрічах. Не було активного залучення батьків до корекційної програми, обговорення індивідуальних стратегій підтримки учнів чи додаткових можливостей навчання. Як наслідок, навчання в контрольному класі проходило в стабільному, але менш гнучкому та мотиваційно обмеженому середовищі, що дозволяло контролювати рівень знань дітей без додаткового контакту з педагогічними інноваціями.

Приклад організації уроку у 3-В класі: урок української мови розпочався з перевірки домашнього завдання (читання текстів та письмових завдань), потім учні виконували вправи на написання речень та відпрацювання правил орфографії. Уроки математики склалися з пояснення нового матеріалу, розв'язування прикладів на дошці, а потім запису вправ у зошитах. Взаємодія між учнями була мінімальною, групові дискусії чи рольові ігри мало використовувалися, що дозволяло записувати виступ у традиційному форматі.

Формувальний етап експерименту тривав 8 тижнів, що дозволяло систематично впроваджувати та оцінювати корекційно-педагогічні заходи. Впродовж цього часу було проведено 20 уроків, з них по 10 уроків української мови та 10 уроків математики, при частоті 2 уроки на тиждень. Така тривалість та структура забезпечували можливість поступового впровадження інтерактивних методів, диференційованих завдань і психолого-емоційної підтримки для експериментального класу, а також порівняння результатів із контрольним класом.

Система моніторингу передбачала проміжне оцінювання знань після кожного блоку з 5 уроків. Потім була проведена рефлексія, під час якої вчитель аналізував рівень активності, самостійності та мотивації учнів. Для експериментального класу також оцінювалися «протоколи успішності», відзначалися успіхи в командних та індивідуальних завданнях, а при виникненні труднощів організовувалися додаткові індивідуальні заняття. На контрольному занятті проміжний моніторинг полягав у виконанні контрольних завдань без додаткового аналізу психоемоційного стану та мотивації.

Батьківська робота на формувальному етапі експерименту включала дві зустрічі з батьками учнів 3 В рівня. На цих зустрічах обговорювалися досягнення учнів, надавалися рекомендації щодо підтримки мотивації навчання вдома, роз'яснювалися методи роботи з інтерактивними

завданнями, психологічні аспекти розвитку самостійності. Так, батьки отримали поради щодо організації домашнього навчання: спільне читання текстів, обговорення прочитаного, створення «карток успіху сім'ї», на яких учень самостійно оцінює свої досягнення та позначає їх кольоровими стікерами (додаток 4) . Ці заходи дозволили комплексно забезпечити навчальну діяльність та підвищити ефективність етапу навчання.

Усі елементи хронограми були взаємопов'язані: інтерактивне навчання, диференційований підхід, психоемоційний супровід, проміжний контроль знань та батьківська робота створили цілісну систему підвищення успішності учнів експериментального класу та дали надійну основу для порівняння з контрольним класом.

Таблиця 1. Прогнозовані зміни рівня успішності учнів 3-Б і 3-В (після формульального етапу)

Клас	Предмет	Середній бал до експерименту	Очікуваний середній бал після формульального етапу	% учнів із низьким рівнем (1–4)	Очікуваний % після втручання
3-Б (ЕК)	Українська мова	6,2	7,1–7,3	29%	≤15%
3-Б (ЕК)	Математика	6,0	7,0–7,2	29%	≤15%
3-В (КК)	Українська мова	6,3	6,4–6,5	16%	15–16%
3-В (КК)	Математика	6,1	6,2–6,3	16%	15–16%

Таблиця 2. Динаміка активності учнів (кількість добровільних відповідей за урок)

Клас	До експерименту (середня)	Після 4 тижнів	Після 8 тижнів
3-Б	4,2	5,6	6,1
3-В	4,1	4,2	4,3

Таблиця 3. Виконання домашніх завдань (% учнів, які виконують завдання якісно)

Клас	До експерименту	Після 4 тижнів	Після 8 тижнів
3-Б	62%	75%	82%
3-В	65%	66%	67%

Аналіз формувального етапу в ЕК дозволив відзначити низку позитивних змін у навчальній діяльності та поведінці учнів, що свідчить про ефективність впровадженої корекційно-педагогічної програми на базі методики САТСН.

По-перше, зросла мотивація до навчання. Учні виявляли більший інтерес до навчального процесу, частіше відповідали на уроці, активно брали участь у виконанні завдань у групах, а також проявляли ініціативу в індивідуальній роботі. Наприклад, на уроці української мови учні із задоволенням складали власні речення за допомогою словникових вправ, активно користувалися зошитами САТСН, обговорювали текстові задачі в парах і групах і вносили власні пропозиції щодо розв'язання. На уроках математики учні проявили особливу активність у розв'язуванні логічних задач, розв'язуванні задач про геометричні фігури та командних іграх.

Другим важливим аспектом стало зниження рівня тривожності та емоційних зривів. Учні, які раніше виявляли підвищену тривожність, частіше турбувалися про оцінки та контрольні роботи на уроці та стали більш впевненими у своїх силах. Спостерігалось зменшення негативних емоційних реакцій, таких як плач або агресивна поведінка, особливо у дітей із поганою успішністю. Позитивний вплив на емоційний стан мали регулярні короткі бесіди на уроці, вправи на емоційну самосвідомість та ведення «щоденника успіху», в якому учні записували власні успіхи та успіхи.

Третім важливим результатом стала більша самостійність учнів. Більшість дітей навчилися виконувати завдання без постійної підтримки вчителя, самостійно використовували наочні посібники та робочі зошити САТСН, планували власну роботу та контролювали виконання завдань у груповій та індивідуальній діяльності. Так, учні самостійно склали ментальні карти для запам'ятовування нових слів і правил, обговорювали логіку виконання завдань на групових заняттях, вчилися самостійно або разом з однокласниками перевіряти правильність виконання завдань.

Іншим ключовим результатом було покращення успішності. Після проведення формувального експерименту середній бал учнів 3-Б класу з української мови підвищився з 6,2 до 7,5, з математики – з 6,0 до 7,3. Частка учнів із середнім навчальними досягненнями впала з 29% до 12%. Підвищення успішності спостерігалось як серед учнів, які раніше мали достатній рівень знань, так і серед дітей, які спочатку мали низькі результати.

У контрольному класі 3-В істотних змін не спостерігалось. Рівень активності учнів залишився стабільним, середній бал залишився незмінним (у межах 6,3 з української мови та 6,1 з математики), частка учнів із середньою успішністю залишилася на рівні 16%. Домашнє завдання виконано без зміни підходу, без додаткової мотивації та заохочення. Цей

факт підтверджує, що підвищення ефективності навчання у 3-Б стало результатом використання інтерактивних методів, психолого-емоційного супроводу та диференційованих завдань на основі методу SATCH.

Отже, практичні спостереження дозволили зробити висновок, що формувальний етап експерименту у 3-Б сприяв всебічному розвитку учнів: підвищенню мотивації, зниженню тривожності, розвитку самостійності та покращенню навчальної успішності. Результати порівняння з контрольним 3-В класом яскраво свідчать про ефективність реалізованої корекційно-педагогічної програми та методики SATCH для дітей 3 класу.

2.3. Практичні рекомендації щодо подолання неуспішності молодших школярів

Подолання недостатньої успішності молодших школярів – складне завдання, яке потребує системного підходу, що враховує психолого-педагогічні та соціальні аспекти розвитку дитини. Неуспішність у навчанні є не лише результатом недостатніх знань чи навичок, але часто пов'язана з особливостями пізнавальної діяльності, емоційного стану, мотивації, а також середовища, в якому опинилася дитина. Тому першим кроком є розпізнавання ранніх ознак труднощів у навчанні та розробка індивідуальної стратегії підтримки.

Для ефективного подолання неуспішності важливо систематично оцінювати навчальні досягнення та пізнавальні здібності дитини. Це включає використання стандартизованих тестів, психологічних методів оцінки пам'яті, уваги, мислення та мовлення, а також аналіз письмових робіт і спостереження за навчальною діяльністю в класі. Крім того, важливо вести картотеку індивідуальних особливостей учня, що дає

можливість відслідковувати динаміку успішності та своєчасно коригувати педагогічні впливи.

Наприклад, діагностичні вправи на розвиток уваги (проблемні завдання, розподіл уваги між кількома завданнями) дозволяють виявити дітей зі зниженою концентрацією уваги, а індивідуальні бесіди – оцінити рівень мотивації та емоційний стан учня.

Для подолання низької успішності молодших школярів рекомендується використовувати систему вправ, спрямовану на активізацію пізнавальної діяльності, розвиток уваги та мислення, формування позитивного емоційного ставлення до навчання [8].

Ефективними є різні типи завдань, серед яких важливе місце посідає вправа «Знайди незвичайне», у якій учню пропонується набір слів, чисел або зображень предметів, серед яких він повинен виділити те, що не належить до групи, і аргументувати свій вибір; Ця вправа сприяє розвитку навичок логічного аналізу та узагальнення. Ефективною є також вправа «продовження шаблону»: учень має засвоїти та продовжити принцип побудови ряду (числового, геометричного чи лінгвістичного), тим самим розвиваючи навички міркування, увагу та здатність розпізнавати структуру інформації.

Для підвищення мовленнєвої активності та розвитку зв'язного мовлення доцільно використовувати завдання «Склади розповідь за картиною», у якому дитина описує сюжет картини, визначає головних героїв, формулює головну думку та добирає відповідний заголовок. Це не тільки допомагає розвивати уяву, а й сприяє формуванню граматично правильної мови.

Вправа «Читання та малювання» корисна для розуміння прочитаного, коли після прочитання короткого тексту чи речення учень створює картинку, яка відповідає змісту; Такі заняття стимулюють уяву, допомагають глибше зрозуміти інформацію та перевірити її розуміння на

практиці. У математичному розвитку позитивно впливає завдання «Обчисли розповідь»: учневі дається невелика розповідь, яку він повинен перетворити на математичний вираз і знайти розв'язок. Наприклад, коротка розповідь про додавання або видалення предметів дозволяє дитині пов'язати абстрактні дії з життєвими ситуаціями. Такі вправи розширюють уявлення про математичні дії та розвивають уміння логічної інтерпретації.

Важливим засобом розвитку уваги є вправа «Знайди помилку», під час якої учень розбирає явно неправильні приклади, речення, рівняння чи текстові задачі і повинен виправити виявлені неточності; активізує самоконтроль, вчить критично ставитися до інформації та уважно вивчати результати власної роботи [14].

Корисною для розвитку навичок планування є вправа «крок за кроком», у якій дитина повинна виконати завдання за запропонованим планом або самостійно визначити послідовність дій. Такий вид роботи сприяє розвитку самостійності, відповідальності та вмінню організувати власну діяльність.

Для підвищення швидкості мислення та впевненості у собі рекомендується використовувати короткі тренувальні вправи «Швидкі відповіді»: за обмежений час учень повинен назвати якомога більше предметів певної категорії, розв'язати кілька простих прикладів або запам'ятати слова, що починаються на певну букву. Це не тільки розвиває оперативне мислення, а й створює вдалу ситуацію, що важливо для внутрішньої мотивації учня.

Запропоновані вправи можна адаптувати до індивідуальних можливостей дітей і використовувати як на уроках, так і на додаткових заняттях. Їх систематичне використання сприяє ефективному ліквідації прогалин у знаннях, формуванню навичок самоконтролю, активізації пізнавальної активності та загалом підвищенню навчальної мотивації молодших школярів [14].

Однією з ключових причин неуспішності є низька внутрішня мотивація.

Для її формування педагогам рекомендується:

- створювати позитивну атмосферу на уроках, де помилки сприймаються як частина навчального процесу;
- заохочувати активність і самостійність дітей у виконанні завдань;
- використовувати диференційований підхід, коли завдання підбираються відповідно до рівня розвитку та інтересів учня;
- застосовувати ігрові та інтерактивні методи навчання, що стимулюють інтерес та залученість.

Наприклад, для дітей із труднощами в читанні можна застосовувати навчальні ігри, пов'язані з формуванням фонематичного слуху, або вправи на ритмічне читання в групах, де успіх дитини підкріплюється позитивним відгуком педагога.

Підвищення успішності неможливе без систематичного розвитку пізнавальних навичок. Важливо навчати дітей:

- планувати власну діяльність (складання послідовності виконання завдань, використання плану дій);
- контролювати виконання завдань (самоперевірка та взаємоперевірка в парах);
- аналізувати помилки та робити висновки (розбір завдань, де дитина помилилася, разом із педагогом);
- користуватися навчальними стратегіями, наприклад, розподіл інформації на частини, використання схем і таблиць [8].

Особливу увагу слід приділяти розвитку базових навичок читання, письма та рахунку, адже вони формують основу для подальшого навчання. Для учнів із труднощами доцільно застосовувати послідовне ускладнення

завдань, тренування в малих групах і повторення матеріалу в ігровій формі.

Діти з навчальною неуспішністю потребують системної підтримки, що реалізується через індивідуальні плани навчання, додаткові заняття, консультації психолога або логопеда, а також роботу з батьками. Індивідуальний план включає чітке визначення слабких та сильних сторін учня, методи корекції, рекомендовані вправи та критерії оцінювання результатів.

Наприклад, для учня, який має труднощі з усним рахунком, план може включати щоденні короткі вправи на обчислення, роботу з наочними матеріалами, а також підтримку батьків у виконанні домашніх завдань. Емоційний стан дитини безпосередньо впливає на її успішність. Педагогам рекомендується:

- формувати позитивну самооцінку учня, акцентуючи увагу на досягненнях;
- використовувати індивідуальні бесіди для обговорення труднощів та успіхів;
- застосовувати ігрові та арттерапевтичні методики для розвитку емоційного інтелекту;
- навчати дітей стратегіям саморегуляції, наприклад, вправи на глибоке дихання, релаксацію, концентрацію уваги.

Важливо уникати надмірної критики та порівнянь між учнями, оскільки це може призвести до страху невдачі та знизити мотивацію.

Систематична та успішна робота з учнями з труднощами у навчанні потребує комплексного підходу, який охоплює різні аспекти їх академічного, соціального та емоційного розвитку. Такий підхід дозволяє враховувати індивідуальні потреби учнів і надавати їм цілеспрямовану підтримку на різних етапах навчання.

Підвищення навчальної мотивації учнів, які мають труднощі, є ключовим аспектом їх успіху в навчанні. Мотивація допомагає учням подолати внутрішні бар'єри, зменшити страх зробити помилку та розвинути пристрасть до навчання. Для підтримки цього процесу пропонується кілька стратегій.

1. Індивідуальний підхід до кожного учня

Поговоріть зі своїм учнем про його інтереси, хобі та пристрасті та пов'яжіть матеріал курсу з цими темами. Учень цікавиться спортом, тому використовуйте спортивну тематику в математичних прикладах.

2. Поступове підвищення складності завдання

Почніть із завдань, з якими учень уже має досвід і може їх виконати. Якщо він добре вміє складати прості числа в математиці, дайте йому складніші задачі на додавання після того, як він успішно розв'яже легкі задачі.

3. Позитивне підкріплення та заохочення

Хваліть учня за будь-який прогрес, навіть якщо він невеликий. Позитивні відгуки під час уроків чи символічні винагороди є додатковим стимулом для подальшої роботи.

4. Створюйте успішні ситуації

Під час уроку створюйте завдання або дії, які учень обов'язково досягне успіху. Дайте йому можливість відповісти на запитання, на яке він знає відповідь. Хороші успіхи в класі збільшують його впевненість.

5. Інтерактивні методи навчання

Використовуйте інтерактивні програми, навчальні ігри чи онлайн-тести, щоб допомогти учневі виконувати завдання цікавіше та доступніше.

6. Чітка структура та планування

Розробіть розклад або план роботи учня на день чи тиждень із чітко визначеними завданнями та перервами. Кожен день учень повинен виконувати певну кількість завдань з різних предметів.

7. Участь у груповій роботі.

Об'єднайтеся в групи, в яких можуть працювати разом учні з різним рівнем знань. Сильніші учні могли б допомогти слабшим, пояснюючи матеріал. Важливо, щоб кожен член групи ніс власну відповідальність.

8. Приклади з життя

Якщо учень не бачить сенсу вивчати математику, поясніть, як ці знання потрібні в повсякденному житті – наприклад, для покупки продуктів, складання бюджету чи ремонту.

9. Диференційований підхід

Окремому учневі легше засвоїти матеріал через наочні образи, тому необхідно використовувати схеми, графіки та презентації. Іншому може бути легше слухати аудіоматеріали або брати участь в дискусіях.

10. Співпраця з батьками

Проводьте регулярні зустрічі з батьками, пояснюйте їм успіхи та труднощі дитини, давайте рекомендації, як підтримувати мотивацію до навчання вдома.

Створення ситуацій успіху для учнів із труднощами у навчанні є важливою частиною їх підтримки та розвитку. Це допомагає підвищити їх мотивацію, самооцінку та впевненість. Для створення таких ситуацій можна використовувати різні стратегії [44].

1. Поступове підвищення складності завдань.

Почніть із завдань, які учень точно зможе виконати, і поступово підвищуйте рівень складності. По-перше, давайте учневі простіші завдання, які він зможе легко розв'язати. У міру успіху завдання поступово ускладнюйте. Учневі важко розв'язувати приклади на додавання. Почніть із наведення йому простіших прикладів (наприклад, $3+2$), а потім переходьте до більш складних прикладів (наприклад, $23+18$). Кожен успіх потрібно підкріплювати похвалою.

2. Розбийте велике завдання на менші кроки

Учні з проблемами навчання відчують себе приголомшеними, коли завдання здається надто складним або довгим. Розбийте його на кілька простих і зрозумілих кроків. Якщо учень відчуває труднощі з написанням есе, заохочуйте його спочатку написати лише вступ, потім основну частину та висновок. Хваліть його за кожен пройдений етап і підкреслюйте його досягнення.

3. Індивідуальний підхід та підтримка

Учні, які мають проблеми, можуть потребувати додаткової уваги. Індивідуальні заняття або консультації допомагають їм почуватися впевненіше. Після уроку проведіть додаткову індивідуальну консультацію з учнем, на якій ви поясните незрозумілий матеріал більш простою мовою. Розробіть план роботи з урахуванням його сильних сторін.

4. Використовуйте позитивне підкріплення

Важливо визнавати навіть найменші досягнення учня та висвітлювати його досягнення та зусилля. Якщо учень розв'язує більше завдань, ніж зазвичай, або засвоює складну раніше тему, ми хвалимо його на уроці та даємо невеликий приз (символічну винагороду).

5. Залучайте учнів до діяльності, в якій вони можуть бути успішними.

Використовуйте види діяльності, які відповідають інтересам і здібностям учня. Тому ми даємо учневі, який любить малювати, створити ілюстрацію до оповідання чи математичного прикладу. Це дозволяє йому почуватися успішним у навчанні, навіть якщо його основний предмет викликає труднощі.

6. Гурткова робота з успішними учнями

Ми збираємо слабших учнів разом із кращими для спільної роботи над проектами чи завданнями. Учень, який має труднощі з математики, виставляється в пари з учнем, який досяг успіху з цього предмету. Вони

можуть працювати над завданнями разом, а успішний учень допомагає, пояснюючи матеріал.

7. Візуалізація та практичні приклади

Використання наочних прикладів і візуалізацій допомагає учням краще зрозуміти матеріал і почуватися успішними під час виконання завдань.

8. Створення ситуацій для самостійного прийняття рішень

Учні повинні відчувати, що вони мають здатність приймати рішення та впливати на своє навчання. Дайте учню вибір під час виконання завдання: наприклад, виберіть, яке з двох завдань він хоче виконати першим. Це сприяє підвищенню їх відповідальності та мотивації [44].

Робота з учнями з труднощами у навчанні в групі продовженого дня (ГПД) потребує особливого підходу та додаткової підтримки для забезпечення їх успішного розвитку. ГПД пропонує можливість отримати додатковий час для вирішення труднощів у навчанні та розвитку соціальних та особистих навичок. Нижче наведено деякі прийоми та стратегії, які можуть бути ефективними для боротьби з середнім балом цих учнів.

1. Індивідуальний підхід

ГПД має можливість надавати більш індивідуальну увагу кожному учневі, що допомагає задовольнити їхні потреби та проблеми.

При підготовці домашнього завдання працюйте з учнем індивідуально, надаючи додаткові пояснення, простіші приклади або альтернативні методи навчання. Якщо в учня виникають труднощі з математичними вправами, ми використали візуальні представлення або приклади з реального життя, щоб допомогти зрозуміти.

2. Чітка структура та планування

Неуспішні учні часто потребують чіткої структури та розпорядку дня. Це допомагає їм краще організувати свій час і завдання. Створіть

щоденний або тижневий план із розкладом завдань, часу відпочинку та додаткових занять. Використовуйте візуальні підказки, такі як графіки чи таблиці, щоб допомогти учням стежити за своїми завданнями та бачити, що їм ще потрібно зробити.

3. Допомога у виконанні домашніх завдань. Одна з головних цілей ГПД — допомогти учням виконати домашнє завдання. Важливо, щоб учні, які погано просуваються, отримували підтримку, щоб гарантувати, що завдання зрозуміли та правильно виконані. Пояснюю завдання, розбиваю його на кілька простих кроків і допомагаю виконати. Якщо учень відчуває труднощі, дайте йому час спробувати самостійно, але залишайтеся поруч, щоб надати допомогу.

4. Використання ігрових педагогічних методів.

Гейміфікація навчання робить процес більш цікавим і захоплюючим для учнів, особливо для тих, хто має труднощі в навчанні. Під час вивчення матеріалу використовуйте інтерактивні ігри, квести чи настільні ігри. Щоб тренувати математичні навички, створіть гру, у якій учні зароблятимуть бали за правильні відповіді на завдання.

5. Робота над розвитком мотивації.

Учні з труднощами у навчанні часто страждають від відсутності мотивації. Важливо працювати так, щоб учням було цікаво вчитися і

Успіх досягнутий. Винагороджуйте учнів похвалою за кожне досягнення, яким би малим воно не було. Організуйте невеликі нагороди або змагання, щоб підтримувати вашу мотивацію. Учень, який виконає всі домашні завдання протягом тижня, може отримати приз або символічну винагороду.

6. Розвиток соціальних навичок

ГПД також є гарним часом для розвитку соціальних навичок, особливо для учнів, яким важко спілкуватися чи спілкуватися з

однолітками. Організуйте групові завдання, де учні співпрацюють, обговорюють рішення та співпрацюють.

7. Емоційна підтримка

Учні з труднощами у навчанні часто страждають від стресу та невпевненості в собі. Тому важливо підтримувати їхнє емоційне благополуччя. Регулярно спілкуйтеся з учнями, запитуйте про їхні почуття та надавайте емоційну підтримку. Використовуйте методи релаксації або короткі перерви у фізичній активності, щоб зняти напругу. Створіть атмосферу, в якій учні можуть висловлювати свої думки та почуття, не боячись помилитися.

8. Регулярний зворотній зв'язок з батьками

Постійний контакт з батьками забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем учня. Після середнього балу регулярно інформувати батьків про успіхи та проблеми учня [45].

Для успішного подолання невдач необхідна тісна взаємодія школи і сім'ї. Батьки повинні отримати рекомендації щодо підтримки навчальної діяльності дитини вдома, організації режиму дня та створення сприятливих умов для виконання завдань. Спільна робота педагога та батьків дає змогу забезпечити стійкість навчального ефекту, підвищити мотивацію дитини та зміцнити її впевненість у своїх силах.

Працюючи з учнями, які мають проблеми з навчанням, вчителі повинні дотримуватися загальних вказівок:

1. Вірте в здібності учня з труднощами в навчанні і намагайтеся прищепити йому цю віру.

2. Виховувати в учнів впевненість у тому, що вони можуть запам'ятати і зрозуміти матеріал, даючи їм однакові завдання на уроці, з учителем і самостійно.

3. Пам'ятайте, що учневі з труднощами у навчанні потрібен час для глибшого розуміння матеріалу.

4. Уникайте ситуацій, коли учень має відповідати на несподівані запитання та потребує швидких відповідей. Дайте собі достатньо часу, щоб подумати і підготуватися.

5. Найкраще, щоб відповідь учня була письмова. Готуючи відповіді, дайте учневі можливість перевірити та виправити написане.

6. Обмежте відволікання учнів, створивши спокійну та вільну від стресів атмосферу під час уроку.

7. Кожен урок має бути продовженням попереднього. Регулярне повторення основного матеріалу є одним із ключових прийомів роботи з учнями, які мають труднощі у навчанні.

8. Уникайте надання учням з труднощами у навчанні великої кількості різноманітного матеріалу, який необхідно засвоїти за короткий проміжок часу. Уміти підкреслити головне, повторити та закріпити їх.

9. Не вимагайте від учнів із труднощами відповідати на запитання щодо нового матеріалу одразу після його вивчення.

Опитування найкраще відкласти до наступного заняття, щоб учні могли вивчити його вдома.

10. Використовуйте правильну тактику оцінювання та винагороди (не лише за допомогою оцінок, а й за допомогою таких оцінок, як «відмінно», «молодець», «розумно»), щоб підвищити впевненість учнів у власних навичках та знаннях.

11. Зверніть увагу, що невдачі дуже болісно сприймаються учнями. Ретельно оцініть свої труднощі.

12. Роботу з учнями, які мають труднощі в навчанні, необхідно організовувати від простішого до складнішого. Це постійний розвиток пам'яті, логіки, мислення, емоцій та інтересу до навчання.

13. Комунікація є ключовим елементом будь-якого методу навчання.

Не вдасться залучити учнів до співпраці – не отримаєш бажаного результату.

14. Навчіться ефективно керувати своїм класом. Коли уроки одноманітні, діти знаходять, чим зайнятися.

15. Пам'ятайте, що через деякий час роботи з учнями, які мають труднощі в навчанні, їхнє оточення знову розділиться на здібних, середніх і слабких учнів.

16. Навчіться залучати сильніших учнів до підтримки тих, що мають труднощі у навчанні [50].

Подолання відставання молодших школярів потребує системного та комплексного підходу, який поєднує виховний, психологічний та соціальний аспекти. Своєчасна діагностика, розвиток мотивації, розвиток навчальних умінь і навичок, індивідуальний підхід, психологічна допомога та активна співпраця з родиною є ключовими факторами підвищення успішності дітей. Тільки комплексне використання цього виду діяльності дає змогу створити умови для ефективного навчання, формування позитивного ставлення до навчальної діяльності та формування підґрунтя для подальшого успішного освітнього розвитку.

Висновки до 2 розділу

Аналіз результатів формувального етапу експерименту показав значний позитивний вплив пенітенціарної освітньої програми, розробленої на основі методики САТСН, на навчальну діяльність та емоційний стан учнів 3 класу. По-перше, зросла мотивація до навчання: діти стали активнішими, з більшою готовністю брали участь у групових та індивідуальних завданнях, виявляли щирий інтерес до вивчення нового матеріалу. Важливим результатом також стало зниження рівня тривожності та емоційної напруги, що відобразилося у зменшенні негативних емоційних реакцій та підвищенні впевненості в собі. Через вправи на рефлексію, дискусії та ведення «щоденника успіху» учні навчилися краще керувати своїм емоційним станом.

Значним успіхом стало помітне підвищення самостійності учнів: діти навчилися планувати власну діяльність, перевіряти виконання завдань, ефективно працювати в групах та більш раціонально використовувати навчальні матеріали САТСН. Це сприяло підвищенню якості освітньої діяльності в цілому.

Особливої уваги заслуговує підвищення результатів навчання. Про реальну ефективність впроваджених методів і прийомів свідчить підвищення середнього балу з української мови та математики, а також зменшення частки учнів із середнім рівнем підготовки. Помітна позитивна динаміка як серед сильніших, так і слабших учнів свідчить про універсальність та адаптивність програми.

Порівняння з контрольним 3-Б класом, в якому не відбулося суттєвих змін, підтверджує, що впровадження інтерактивних технологій, психологічної та емоційної підтримки та диференційованих завдань за методикою САТСН стало ключовим фактором успішності навчального етапу. Таким чином, експериментальна програма довела свою ефективність і може бути рекомендована для подальшого використання в освітньому процесі як дієвий засіб розвитку мотивації, самостійності та навчальної успішності молодших школярів.

У результаті аналізу навчальної діяльності молодших школярів різних класів встановлено, що шкільна неуспішність є комплексною і зумовлена взаємодією різноманітних факторів. Проявляється недостатнім рівнем розвитку основних педагогічних умінь, а також низькою мотивацією до навчання, труднощами зосередженості, самостійності та саморегуляції. Водночас дослідження показало, що прояви неуспішності можуть суттєво відрізнятися навіть у межах одного класу, що свідчить про необхідність індивідуального підходу до кожного учня. Аналізуючи навчальні досягнення учнів різних класів, вдалося виявити певні закономірності: в одних класах більш яскраво проявляються труднощі у

розвитку пізнавальних умінь, в інших – з мотиваційним компонентом, що свідчить про важливість комплексного індивідуального кейс-стадування та врахування специфіки конкретного навчального колективу.

Дослідження підтвердило, що ефективне подолання труднощів у навчанні можливе лише за системного та індивідуального підходу, який враховує рівень підготовки учня, а також його емоційний стан та соціальне оточення. Індивідуалізація навчального процесу, диференційовані завдання та педагогічний супровід сприяють підвищенню успішності та формуванню позитивного ставлення до навчання. Важливою складовою є також активна співпраця з родинами учнів, що дає змогу створити цілісну систему супроводу та моніторингу навчальних досягнень. Таким чином, аналіз показав, що найбільш ефективним є комплексний підхід до виявлення та подолання причин неуспішності, який передбачає врахування вікових особливостей, індивідуальних здібностей, рівня розвитку педагогічної майстерності та стану мотивації учнів різних класів. Такий підхід дає змогу систематично підтримувати молодших школярів із труднощами у навчанні, створювати сприятливі умови для їх розвитку та формувати позитивну мотивацію до навчання.

ВИСНОВКИ

Таким чином, академічна неуспішність є складним і багатограним явищем шкільної дійсності. Неуспішність у школі – це недотримання нормативних критеріїв успішного шкільного навчання, що є наслідком нездатності дитини повноцінно засвоювати навчальний матеріал і виконувати навчальні завдання. Неуспішність у школі проявляється в тому, що учень має слабкі навички читання і арифметики і лише незначні інтелектуальні здібності до аналізу та узагальнення. Учні, які погано навчаються, не вміють вчитися. Вони не хочуть або не можуть логічно опрацювати запропоновану тему. Вони не систематично працюють на уроках і вдома, а коли треба готуватися до уроків, то роблять це поспіхом, не розбираючи навчальний матеріал, або запам'ятовують його, не розуміючи змісту.

У результаті дослідження підтверджено, що проблема невстигання молодших школярів є багатоаспектною і включає психолого-педагогічні та соціальні аспекти. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу систематизувати поняття «неуспішність», розкрити його сутність, визначити види та критерії оцінювання навчальних досягнень, а також встановити основні причини труднощів у навчанні. Встановлено, що академічна неуспішність може проявлятися у низькій успішності, нестійкій мотивації до навчання, труднощах у розвитку навичок саморегуляції та пізнавальних здібностей, а також у соціальній дезадаптації в освітньому середовищі.

Основними причинами неуспішності були індивідуальні особливості дітей, педагогічні помилки, недосконалість освітніх програм та недостатній рівень мотиваційної підтримки в школі та сім'ї. Дослідження психолого-педагогічних особливостей молодших школярів показало, що для дітей цього віку характерна висока залежність від керівництва

дорослого, нестійка увага, емоційна чутливість, а також різний рівень розвитку мислення, пам'яті та мовлення. Ці особливості суттєво впливають на прояви неуспішності навчання, що підкреслює необхідність індивідуального підходу до кожного учня та врахування вікових і психологічних особливостей при організації навчального процесу.

Аналіз існуючих підходів і методів корекції поганої успішності в початковій школі показав, що ефективними є комплексні педагогічні програми, які поєднують розвиток пізнавальних здібностей, формування мотивації, активізацію самостійної діяльності учнів, а також роботу з батьками щодо створення сприятливого середовища. Особлива увага приділяється диференційованим методам навчання, груповій та індивідуальній роботі, педагогічним прийомам стимулювання пізнавальної активності та позитивного емоційного ставлення до навчання.

Експериментальне дослідження підтвердило, що систематична робота за цими напрямками в різних класах сприяє підвищенню рівня навчальних досягнень і зменшенню проявів академічної неуспішності. Констатувальний етап експерименту дав змогу зафіксувати характерні труднощі та рівні навчальної успішності учнів кожного класу, а формувальний етап продемонстрував ефективність практичних рекомендацій щодо подолання неуспішності шляхом індивідуалізації завдань, розвитку пізнавальної та мотиваційної компетентностей, активної взаємодії з родиною та створення позитивного психологічного клімату в класі.

У межах дослідження повністю виконано всі поставлені завдання: з'ясовано сутність поняття «неуспішність» і детально проаналізовано причини її виникнення, серед яких виокремлено індивідуально-психологічні, педагогічні та соціальні чинники; ґрунтовно проаналізовано психолого-педагогічні особливості дітей із проявами неуспішності, що дозволило визначити типові труднощі в їхній навчальній діяльності та

поведінковій сфері; вивчено сучасні підходи, методи й педагогічні технології подолання неуспішності в умовах початкової школи, зокрема диференційоване навчання, індивідуальні траєкторії розвитку, розвиток мотиваційної сфери та пізнавальних процесів; проведено повноцінний педагогічний експеримент, у ході якого апробовано комплекс вправ, методичних прийомів та організаційних форм роботи, а також на основі отриманих результатів сформульовано практичні, науково обґрунтовані рекомендації для вчителів початкових класів щодо оптимізації роботи з учнями, які мають труднощі в навчанні, з метою підвищення їхньої успішності та створення сприятливих умов для освітнього розвитку.

Таким чином, дослідження підтвердило, що подолання неуспішності молодших школярів можливе лише за комплексного підходу, який поєднує глибоке теоретичне осмислення причин і проявів труднощів із систематичною практичною роботою в навчальних групах. Результати роботи мають практичне значення для вчителів початкових класів і можуть бути використані для розробки ефективних освітніх і корекційних програм, спрямованих на підтримку розвитку учнів з різним рівнем успішності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів. *Матеріали наукової конференції студентів факультету початкового навчання*: Збірник тез. Вип. 12. За заг. ред. Л.П. Ткаченко. Харків: ХНПУ, 2022.
2. Божович Л. І. Особистість і її формування в дитячому віці. Київ : Вища школа, 1995. 280 с.
3. Бабяк О. О., Баташева Н. І., Душка А. Л. та ін. Стандартизація навчання школярів з порушеннями когнітивного розвитку : навчально-методичний посібник. за ред. В. В. Засенка, Л. І. Прохоренко. Київ : Наша друкарня, 2019. 332 с.
4. Виготський Л. С. Психологія розвитку дитини. Харків : Фоліо, 2005. 383 с. (Оригінал 1935 р.).
5. Веремієнко О. Основні психологічні причини неуспішності молодших школярів і шляхи їх подолання. *Інноваційні процеси в розвитку дошкільної та початкової освіти*. . Житомир : ЖДУ, 2018.
6. Голуб Н., Голуб В. Формування корекційно-розвивального середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. Т. 1, № 3. С. 40–48. DOI: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.1\(3\).2020.204104](https://doi.org/10.31499/2706-6258.1(3).2020.204104)
7. Гончар Л. В., Мачуська І. М., Павицька К. М., Хижняк А. В. Формування сімейних цінностей в учнів загальноосвітніх навчальних закладів : посібник / за заг. ред. Л. В. Гончар. Харків : Друкарня Мадрид, 2016. – 176 с.
8. Городнича Н. Г. Корекційно-розвиткова робота з формування соціально-комунікативних навичок у молодших школярів із ЗПР. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2023. <https://ir.duan.edu.ua>

9. Денисенко В. В. Проблема шкільної неуспішності молодших школярів та шляхи її подолання. *Педагогічні науки*. 2007. Вип. 44. С. 81–84. <https://ps.journal.kspu.edu>
10. Добриніна Н. Ф. Діагностика уваги молодших школярів : метод. рек. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2011. 58 с.
11. Долженко С. Проблема неуспішності молодших школярів у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2016. № 2. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2016.196076>
12. Зорочкіна Т. С. Неуспішність як наслідок процесу відставання у навчанні дітей молодшого шкільного віку. *Вісник Черкаського університету*. Серія: Педагогічні науки. 2009. Вип. 142. С. 36–39. <https://eprints.cdu.edu.ua>
13. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. Київ : ІЗМН, 2002. 336 с.
14. Ільяна В., Хомик Т. Стратегії подолання труднощів у писемній продукції молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами*. 2023. Вип. 1(21). С. 211–... <https://spp.org.ua>
15. Колачук О. Шляхи подолання неуспішності учнів початкової школи за В. О. Сухомлинським. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2018. <https://cusu.edu.ua>
16. Колісник С. М. Самооцінка молодших школярів в умовах Нової української школи. Чернівці : ЧНУ, 2023.
17. Костюк Г. С. Психологічні основи навчання і виховання. Київ. 320 с.
18. Лисенко Н. І. Причини неуспішності учнів початкової школи та шляхи її подолання. *Початкова школа*. 2014. № 11. С. 12-15.

19. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : монографія. Київ : КММ, 2015. 512 с.
20. Максимова Н. В. Практична психологія в школі : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2014. 240 с.
21. Менчинська У. Діагностика неуспішності молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5(59). <https://repository.sspu.edu.ua>
22. Мірошник І., Сідун А. Зміст корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами. *Педагогічні науки*. 2021. № 11(99). С. 11.
23. Мілейко І. А. Корекційно-розвиткова робота з молодшими школярами із порушеннями письма в умовах інклюзивного навчання : бакалаврська кваліфікаційна робота. Херсон : ХДУ, 2021.
24. Міністерство освіти і науки України. Програми з корекційно-розвиткової роботи: для учнів з порушеннями зору, ОРА, інтелектуального розвитку та ін. Київ : [б.в.], [б.д.].
25. Мотков О. І. Психологія уваги : навч. посіб. Київ : Либідь, 2010. 214 с.
26. Муханова І. Ф. Особливості самооцінки молодших школярів, які мають проблеми у навчанні. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 12. 2004. № 2(26). С. 143-150.
27. Муханова І. Ф. Психолого-педагогічна корекція шкільної неуспішності молодших школярів. *Актуальні проблеми психології*. 2006. Т. 7, вип. 8, ч. 1. С. 171–178.
28. Обухівська Л. Ф. Психологія розвитку особистості школяра : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2013. 276 с.
29. Орлова Л. Шляхи подолання неуспішності учнів. *Директор школи*. 2010. № 10. С. 21–25.

30. Переславцева Ю. Л. Особливості мотивації навчальної діяльності молодших школярів. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. <https://journal.kdpu.edu.ua>
31. Причини неуспішності дітей у школі. <https://childdevelop.com.ua/articles/school/1139/>
32. Помиткін Е. О. Психологічні основи духовного розвитку особистості. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 228 с.
33. Прохоренко Л. І. Дитина із труднощами у навчанні. Харків : Ранок, 2018. 48 с.
34. Романенко І. В. Подолання неуспішності молодших школярів засобами арт-терапії: дипломна робота. Вінниця: ВДПУ, 2021. <https://dspace.vspu.edu.ua>
35. Сапунова Л. А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 1(41). С. 205–210.
36. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2024. 400 с.
37. Скрипченко О. В., Чепелева Н. В., Овчаренко Г. М. Загальна психологія : підручник. Київ : Каравела, 2012. 416 с.
38. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 414 с.
39. Стрижак А. Є. Формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання : дис. ... канд. пед. наук. 2023. <https://enpuir.udu.edu.ua>
40. Сухенко Т. П. Причини неуспішності учнів і шляхи їх подолання. *Трудове навчання в школі*. 2011. № 7(31). С. 2–7.
41. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ . 429 с.

42. Тихонова К. Труднощі навчання: дислексія, дисграфія, диспраксія, дискалькулія. Київ : Кенгуру, 2020. 152 с.
43. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 320 с.
44. Ткаченко Н. В. Системний підхід до подолання проблеми педагогічної занедбаності в процесі навчання молодшого школяра. *Теорія і практика сучасної психології*. 2010. Вип. 1. С. 68–72.
45. Форостюк Т. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. *Молодий вчений*. 2017. № 4(44). С. 474–478.
46. Халько М. С. Характеристика мотиваційного компоненту навчальної діяльності молодшого школяра. *Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова*. 2018. Вип. 7(52). С. 150–156.
47. Чосік Л. Я., Мандзюк С. Я. Використання дидактичних ігор для активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів з математики. *Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки*. 2017. № 2(351). С. 40–44.
48. Шестегова Л., Пятницька С., Синиця С., Синиця Т. Подолання освітніх втрат школярів молодших класів засобами фізичної культури. *Педагогічні науки*. 2024. Спецвип. 1. С. 61–65.
49. Шкільна неуспішність як психолого-педагогічна проблема початкової школи. *Наука і вища освіта*. 2006. Ч. 1. С. 174–175.
50. Шугай Я. М. Підвищення інтересу молодших школярів до навчання як психолого-педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 53, т. 1. С. 29–33.
51. Яковлева С. Д., Майор В. Ф. Стан комунікативної функції дітей з труднощами у навчанні. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Психологічні науки*. 2022. Вип. 2. С. 124–129.

52. Ільяна В., Хомик Т. Стратегії подолання труднощів у писемній продукції молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами*. 2023. Вип. 1(21). С. 211. <https://spp.org.ua>
53. Мірошник І., Сідун А. Зміст корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами. *Педагогічні науки*. 2021. № 11(99). С. 11.
54. Зошит з математики 3 клас <https://nus.org.ua/2019/11/19/dovagy-vchyteliv-navchalni-materialy-z-matematyky-dlya-3-go-pilotnogo-klasu/>
55. Зошит з української мови 3 клас <https://dk-books.com/upload/iblock/226/226778b6c6a4eb21db4892392c96cae9.pdf?srsltid=AfmBOorrMIyVwuZRJWjhTUSIFnp66fUOB2pXc4fzEFuKKEXY-хесlхL>
56. Методичні рекомендації до програми з надолуження освітніх втрат «КЕЧ!» з української мови та математики за 1-3 класи <https://goglobal.com.ua/activities/osvitni-prohramy/navchalni-materialy/catch-methodology-primary>

Письмовий переказ

прізвищу та ім'я

- Послухай уважно текст.
- Перекажи текст письмово, користуючись планом та опорними словами.

Як білка і заєць одне одного не впізнали

План

1. Добрі друзі.
2. Не впізнали.
3. Настало літечко.

Опорні слова: познайомилися, вимостила гніздо, сховався, поглядає білка, не впізнає, димчасто-сірий, вбрання повернуло.

A large area of blue-lined handwriting paper with a grid pattern, intended for the student to write their response.

Списування

- Спиши текст

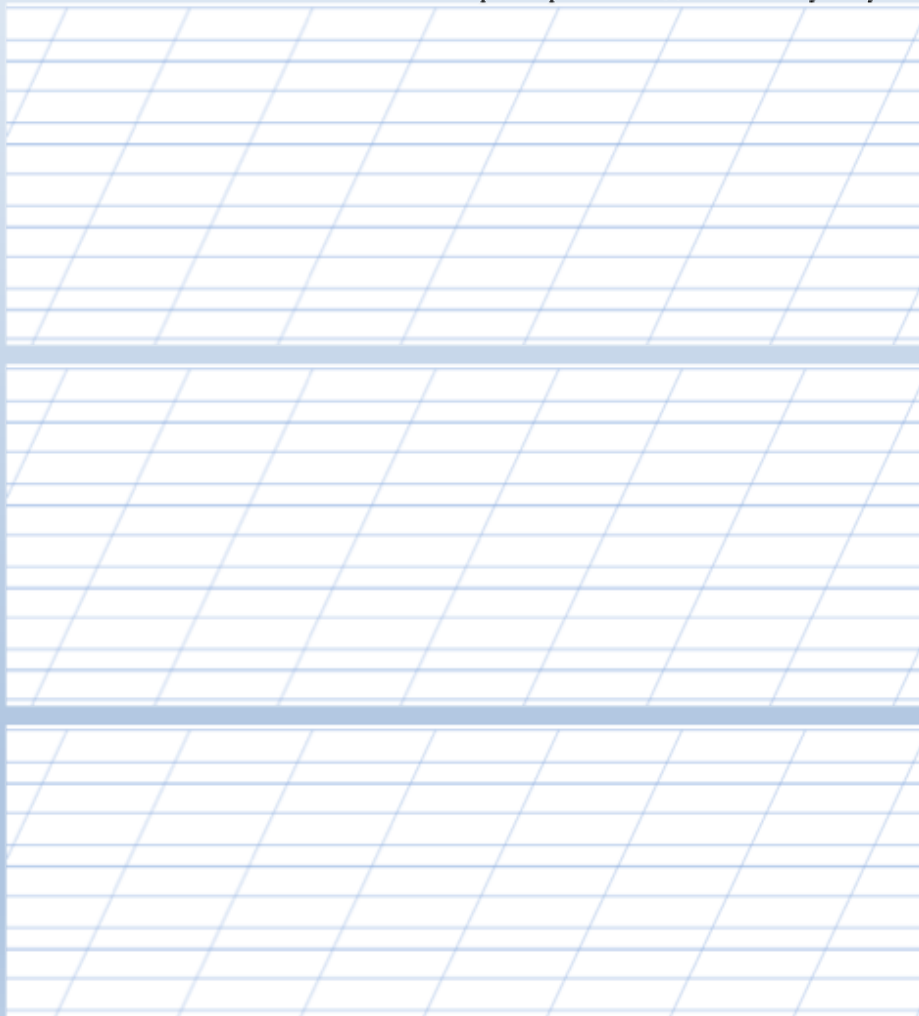
привабила та віє

Осінні дні

Ліс уже скинув листя. Дні настали похмурі, але тихі, без вітру, справжні дні пізньої осені. Є щось привабливе в цих тьмяних осінніх днях.

Ідеш лісовою стежкою. Кругом тиша – ні співу птахів, ні шелесту листя. Тільки зрідка впаде на землю важкий достиглий жолудь.

На оголених вітах повисли краплі роси – сліди нічного туману.

Діагностична робота № 6 для 3 класу I в.

1. Розв'яжи задачу.

З першої ділянки зібрали 250 кг огірків, з другої на 180 кг більше, ніж з першої. З третьої ділянки – на 160 кг огірків менше, ніж з другої. Скільки всього кілограмів огірків зібрали з трьох ділянок?

2. Обчисли письмово.

$$276 + 333 = \quad 945 - 354 =$$

$$696 + 237 = \quad 800 - 365 =$$

3. Обчисли вирази.

$$430 - 6 \cdot 8 + 50 = \quad 500 - (18 + 9) : 9 =$$

4. Розв'яжи рівняння.

$$X - 630 = 165 \quad X + 353 = 584$$

5. Знайди значення виразу.

$$585 - (a + 107), \text{ якщо } a = 149.$$

6. Ширина прямокутника 3 см, а довжина удвічі більша. Знайди периметр цього прямокутника.

Діагностична робота № 6 для 3 класу II в.

1. Розв'яжи задачу.

З першої ділянки зібрали 240 кг помідорів, з другої на 180 кг більше, ніж з першої. З третьої ділянки – на 130 кг огірків менше, ніж з другої. Скільки всього кілограмів огірків зібрали з трьох ділянок?

2. Обчисли письмово.

$$435 + 332 = \quad 956 - 463 =$$

$$595 + 327 = \quad 700 - 547 =$$

3. Обчисли вирази.

$$520 - 6 \cdot 7 + 60 = \quad 800 - (25 + 7) : 4 =$$

4. Розв'яжи рівняння.

$$X - 720 = 126 \quad X + 324 = 547$$

5. Знайди значення виразу.

$$855 - (a + 106), \text{ якщо } a = 339.$$

6. Ширина прямокутника 2 см, а довжина удвічі більша. Знайди периметр цього прямокутника.

Додаток В

Тема: «Як подолати труднощі».

1. Вітання "Подаруй посмішку"

Мета: створює позитивний емоційний настрій, готує до зайняття.

Посмішка - це символ людяності, тепла і згоди. Вітаючись, подаруєте один одному посмішку і комплімент.

2. Бесіда "Хто що уміє"?

Мета: виявити ресурси, які можна використати для подолання труднощів; звернути увагу дітей, на те, чим вони можуть користуватися; підняття самооцінки, сформуванню впевненої поведінки у важких ситуаціях.

3. Гра "Поміняємося місцями"

Мета: допомогти усвідомити наявність загальних рис з іншими людьми.

Усі сидять в крузі. Я називаю яку-небудь ознаку(колір очей, волосся, поли та ін.). Володарі названої ознаки міняються місцями.

4. Гра "Я можу", "Я роблю краще всього".

Мета: сформуванню впевненості у своїх силах, в можливості впоратися з труднощами.

Тепер давайте кожен по черзі закінчить фразу, яку я зараз почну.

- Я роблю краще всього... (відповідь учнів).

Додаток Г

Рекомендації для батьків

«Як розвинути мотивацію до навчання»

Мотивація дитини до навчання — це процес, який вимагає терпіння, системності та врахування індивідуальних особливостей дитини. Ось кілька порад, як можна мотивувати дитину до навчання та виконання завдань:

1. Створіть позитивну атмосферу навколо навчання

- Пояснюйте дитині, що навчання — це цікавий і захоплюючий процес, а не обов'язок чи тягар.
- Хваліть її за будь-які зусилля, навіть якщо результат не ідеальний. Позитивна підкріплення допомагає дитині бачити навчання як щось приємне.

2. Визначте цілі

- Допоможіть дитині ставити короткострокові й довгострокові цілі. Наприклад, «сьогодні вивчити таблицю множення до 5» або «до кінця місяця прочитати книгу».
- Цілі мають бути реалістичними та зрозумілими, щоб дитина бачила конкретний результат своїх зусиль.

3. Зробіть процес навчання цікавим

- Використовуйте інтерактивні методи: ігри, освітні додатки, відео або експерименти. Навчання через гру робить процес цікавішим і допомагає легше запам'ятовувати інформацію.

- Знайдіть способи інтегрувати навчання у повсякденне життя, наприклад, підраховувати в магазині, грати в математичні ігри або читати разом.

4. Розвивайте самоорганізацію

- Навчіть дитину організувати свій час: створювати розклад або план на день, де буде час для навчання та відпочинку.

- Допомагайте планувати складні завдання, розділяючи їх на менші кроки, щоб не перевантажувати дитину.

5. Заохочуйте самостійність

- Дозвольте дитині виконувати завдання самостійно, не втручаючись кожного разу. Це допоможе розвинути відповідальність і віру в свої сили.

- Важливо пояснювати, що помилки — це частина процесу навчання. Якщо дитина помилиться, допоможіть їй знайти правильне рішення.

6. Підтримуйте допитливість

- Заохочуйте дитину ставити питання та разом шукати відповіді. Це розвиває критичне мислення та інтерес до нового.

- Читайте разом книги, дивіться пізнавальні передачі, відвідуйте музеї та виставки, щоб дитина мала ширший погляд на світ і розуміла, як знання можуть бути корисними.

7. Хваліть за зусилля, а не тільки за результат

- Важливо відзначати зусилля, які дитина докладає до навчання, навіть якщо результат не завжди досконалий. Це формує внутрішню мотивацію.

- Наприклад, замість «Ти молодець, що отримав відмінну оцінку», краще сказати «Мені подобається, як ти старався і багато працював».

8. Зробіть навчання регулярним, але гнучким

- Створіть чіткий графік для навчання, щоб це стало звичкою. Однак будьте готові змінювати підхід, якщо дитина втомлюється або втрачає інтерес.

- Чергуйте навчання з активними іграми або відпочинком, щоб дитина не почувала перевантаження.

9. Використовуйте систему винагород

- Заохочуйте дитину маленькими винагородами за виконання завдань. Це можуть бути похвала, наліпки, додатковий час для гри або спільна розвага.

- Важливо, щоб винагорода була пропорційною зусиллям і не перетворювалася на основну мотивацію.

10. Будьте прикладом

- Покажіть дитині, що ви також вчитеся або цікавитеся новими знаннями. Діти наслідують батьків, тому ваша власна захопленість навчанням може стати для них стимулом.

11. Обговорюйте важливість навчання

- Розповідайте про те, як навчання допомагає у дорослому житті, досягненні цілей та розвитку. Навчіть дитину бачити зв'язок між її навчанням зараз і її майбутнім.

- Давайте приклади зі свого життя або історії про успішних людей, які завдяки знанням досягли багато.

12. Підтримуйте баланс між навчанням і відпочинком

- Дитині потрібен час на відпочинок та ігри. Слідкуйте, щоб не було перевантаження і вона мала можливість відновлювати сили після занять.

Ключ до успішної мотивації — це терплячість, гнучкість і здатність підтримати інтерес дитини до навчання.